

***Minkä pienenä oppii, sen vanhana taitaa –
Varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristö-
kasvatuksesta***

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK), Sosiaali- ja terveysala
2021
Kaisa Toronen ja Pinja Salakka

Tiivistelmä

Tekijä(t) Toronen, Kaisa Salakka, Pinja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 37 + 7	Valmistumisaika 2021
Työn nimi <i>Minkä pienenä oppii, sen vanhana taitaa – Varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta</i>		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyössä kartoitettiin kyselyn avulla kasvattajien tapoja toteuttaa ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksen arjessa, asenteita ja arvoja ympäristökasvatukseen liittyen sekä ajatuksia varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen kehittämistä.</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin ympäristökasvatusta yleisesti sekä perehdyttiin varhaiskasvatuksessa toteutettavaan ympäristökasvatukseen. Opinnäytetyössä toteutettiin Webropol-kysely, joka lähetettiin Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvattajille. Kyselyyn vastasi 34 varhaiskasvatuksen työntekijää. Kyselylomake sisälsi sekä avoimia kysymyksiä että monivalintakysymyksiä. Kyselystä saatu aineisto analysoitiin pääosin kvalitatiivisesti sisällönanalyysiä ja teemoittelua käyttäen.</p> <p>Vastausten mukaan ympäristökasvatus koettiin tärkeäksi osaksi varhaiskasvatuksessa toteutettavaa toimintaa. Vastaajat kuvasivat toteuttavansa ympäristökasvatusta monin eri tavoin osana varhaiskasvatuksen arkea. Yleisimmiksi ympäristökasvatuksen toteuttamisen tavoiksi vastauksissa nousivat muun muassa retket sekä vuodenaikojen, sääilmiöiden ja ympäristön havainnointi lasten kanssa. Moni vastaaja toi esiin ympäristökasvatuksen ajankohtaisuuden ja sen merkityksen tulevaisuuden kannalta. Lisäksi moni vastaajista nosti esiin oman kiinnostuksen ja motivaation merkityksen ympäristökasvatuksen toteuttamiselle.</p> <p>Opinnäytetyössä havaittiin, että erityisesti ympäristökasvatukseen liittyvän koulutuksen merkitys korostui. Vastauksissa koulutus mainittiin tärkeänä tiedon ja tuen lähteenä ympäristökasvatuksen toteuttamisessa, mutta koulutuksia järjestettiin tulosten perusteella harvoin. Ympäristökasvatukseen liittyvien koulutusten lisääminen näkyi yhtenä kehittämis ehdotuksena kasvattajien vastauksissa.</p>		
Asiasanat ympäristökasvatus, varhaiskasvatus, kasvatus kestävään elämäntapaan		

Abstract

Author(s)	Type of Publication	Published
Toronen, Kaisa	Thesis, UAS	2021
Salakka, Pinja	Number of Pages	
	37 + 7	
Title of Publication		
Early childhood educators' views about environmental education		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services (UAS)		
Name, title and organization of the client		
Abstract		
<p>The purpose of our thesis was to find out educators' views, attitudes, and values on environmental education in early childhood education. The aim was to find out how educators implement environmental education in everyday childhood education, and how they want to improve it.</p> <p>The theoretical frame of this thesis deals with environmental education in general, and environmental education especially in early childhood education. The material of thesis was collected with internet survey, which included both open and structured questions. The survey was sent to early childhood educators who work in the city of Lappeenranta. The survey was answered by 34 participants. The collected data was analyzed mainly by qualitative methods, such as content analysis and categorizing data by themes.</p> <p>The results show that environmental education was experienced as important part of early childhood education, and there are many ways to accomplish it. The most common ways to implement environmental education were excursions and nature observation with children. The results show that environmental education was seen as current topic and meaningful for the future. Many participants highlighted the importance of their own interest and motivation when implementing environmental education.</p> <p>Central in the developing ideas was education about environmental education. It was felt important, but the results showed that education about environmental education was rarely provided. Education was also mentioned as an important source of information and support while implementing environmental education.</p>		
Keywords		
environmental education, early childhood education, sustainable development		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Mitä on ympäristökasvatus?.....	2
2.1	Ympäristökasvatuksen määrittelyä	2
2.2	Ympäristökasvatuksen tavoitteet	3
2.3	Teorioita ja malleja ympäristökasvatuksesta	4
2.4	Kasvatus kestävään elämäntapaan	8
2.5	Pienten lasten ympäristökasvatus.....	9
3	Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus	11
3.1	Varhaiskasvatuksen määrittelyä	11
3.2	Ympäristökasvatus Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa 12	
3.3	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa.....	14
3.4	Tutkimuksia varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksesta.....	15
4	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset	17
5	Kyselyn toteutus	18
5.1	Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu.....	18
5.2	Aineiston analysointi	19
5.3	Luotettavuustarkastelu ja eettiset kysymykset	20
6	Kyselyn tulokset.....	21
7	Johtopäätökset	25
7.1	Varhaiskasvattajien näkemykset ja kokemukset ympäristökasvatuksesta.....	25
7.2	Ympäristökasvatukseen liittyvä osaaminen ja ympäristökasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	27
7.3	Ympäristökasvatuksen kehittäminen.....	28
8	Pohdinta	30
	Lähteet	35

Liitteet

Liite 1. Kyselyn saatekirje

Liite 2. Kyselylomake

1 Johdanto

Ympäristökasvatus kuuluu varhaiskasvatuksen oppimisen alueisiin. Raittilan (2017, 210–211) mukaan varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus on kuitenkin jäänyt sen tärkeästä merkityksestä huolimatta niukalle huomiolle sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti. Ympäristöongelmat ovat aikamme suurin uhka, ja niiden taustavaikuttimet ovat eettisiä ja arvoihin liittyviä kysymyksiä. Ympäristökasvatusta pidetäänkin tulevan ympäristökatastrofin ehkäisyssä merkittävänä keinona.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää kasvattajien näkemyksiä, kokemuksia ja asenteita ympäristökasvatukseen liittyen. Opinnäytetyöhön liittyvän kyselyn avulla selvitämme lisäksi, miten ympäristökasvatusta toteutetaan käytännössä varhaiskasvatuksessa, millaisena ympäristökasvatuksen toteuttaminen koetaan ja miten varhaiskasvattajat haluaisivat kehittää ympäristökasvatusta. Kysely toteutetaan Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen työntekijöille.

Käsitlemme opinnäytetyössämme sekä ympäristökasvatusta yleisesti että varhaiskasvatuksessa toteutettavaa ympäristökasvatusta. Olemme kiinnostuneet erityisesti kasvattajien asenteista ja näkemyksistä ympäristökasvatukseen liittyen. Ympäristökasvatus on Raittilan (2017, 211) mukaan ytimeltään arvokasvatusta, ja kestävä elämäntavan pohja luodaan jo varhaislapsuudessa. Varhaiskasvatuksella on siis suuri merkitys lapsen elämässä, sillä se antaa eväitä myöhempään elämään. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin mukaan varhaiskasvatukseen osallistui vuonna 2019 kaikkiaan 253 727 lasta. Tilastoraportin mukaan kyseinen määrä vastaa noin 77 prosenttia väestön 1–6-vuotiaista lapsista. (THL 2020.) Valtaosa suomalaisista alle kouluikäisistä lapsista siis osallistuu varhaiskasvatukseen. Toisin sanoen varhaiskasvatuksessa toteutettu ympäristökasvatus tavoittaa valtaosan suomalaisista lapsista ja perheistä. Tämä antaa monia mahdollisuuksia vaikuttaa lasten arvoihin ja asenteisiin – jopa muuttaa maailmaa.

Opinnäytetyöhömmme liittyvä kysely toteutetaan yhteistyössä Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Tavoitteenamme on saada tietoa ympäristökasvatukseen liittyvistä näkemyksistä sekä ympäristökasvatuksen toteuttamisesta käytännössä varhaiskasvatuksen arjessa. Tarkoituksena on myös tuottaa tietoa yhteistyökumppanillemme ympäristökasvatuksen tilasta Lappeenrannan varhaiskasvatuksessa sekä kasvattajien ympäristökasvatukseen liittyvistä kehittämissuunnitelmista.

2 Mitä on ympäristökasvatus?

Ympäristökasvatuksen yleistymisen käsitteenä liittyy siihen, kun 1960-luvulla ihmiset alkoivat yleisesti huolestumaan ympäristömme tilasta: ilmakehä, maaperä ja vesistöt olivat monin paikoin näkyvästi saastuneita. Myös muun muassa happosateet, vesien rehevöityminen ja ympäristömyrkköjen kertyminen eliöihin saivat kansalaiset huolestumaan maapallomme tilasta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 19.) Ympäristöopetuksen ja -kasvatuksen aloittamista vaativat ensimmäisenä huolestuneet luonnontieteilijät, kuten Rachel Carson, Stephen Boyden ja Paul Ehrlich. He painottivat luonnontieteellisen ympäristötiedon opettamisen lisäksi yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyä toteutettaessa ympäristökasvatusta. Suomessa ympäristökasvatuksen käsite vakiintui 1980-luvulla, ja ensimmäisen kerran se mainittiin perusopetuksen opetussuunnitelmassa vuonna 1985. (Cantell ym. 2020, 12–13.)

2.1 Ympäristökasvatuksen määrittelyä

Ympäristökasvatuksella ei ole yhtä selkeää määritelmää, vaan käsitys ympäristökasvatuksesta riippuu usein siitä, kuinka ympäristön käsite määritellään. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 19) määrittelevät ympäristöön sisältyväksi sekä luonnonvaraisen että ihmisen rakentaman ympäristön. Myös Cantellin ym. (2020, 32–33) mukaan ympäristön käsite sisältää luonnonympäristön lisäksi rakennetun ympäristöä, kuten rakennusten lähiympäristön tai kaupunkiympäristön. Käsite ympäristö kattaa myös kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön, sillä toisilla ihmisillä on vahva vaikutus yksilön ympäristösuhteeseen ja arvoihin. Nykyisin myös virtuaaliset ympäristöt voidaan lukea osaksi ympäristökasvatusta.

Ympäristökasvatuksen määrittely ei siis ole yksiselitteistä. Yleisesti ajatellaan, että ympäristökasvatus on toimintaa, jonka avulla yksilön on mahdollista oppia ympäristöstä, toimia ympäristössä sekä sitoutua toimimaan aktiivisesti ympäristön hyväksi (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 20). Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi, aikaisemmalta nimeltään Suomen Ympäristökasvatuksen Seura, määrittelee ympäristökasvatuksen seuraavasti:

Ympäristökasvatus on kasvatuksellista toimintaa, joka tukee elinikäistä oppimisprosessia siten, että yksilöiden ja yhteisöjen arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat muuttuvat kestäväen kehityksen mukaisiksi. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 20.)

Ympäristökasvatuksen nähdään olevan pohjimmiltaan arvokasvatusta, jolloin myös ympäristöongelmien taustalla vaikuttavat arvot ja etiikka. Arvoja ja arjen toimintatapoja omaksutaan jo lapsuudessa, joten ympäristötietoiseksi kansalaiseksi kasvaminen alkaa varhaisessa vaiheessa. (Raittila 2017, 210.) Ympäristökasvatusta toteuttaessa on keskeistä

pohtia arvoja ja ympäristöasenteita, sillä nämä luovat perustan ihmisen ajattelulle, toiminnalle ja koko elämälle. Arvojen ja asenteiden kokonaisvaltainen tarkastelu on tärkeää, koska esimerkiksi ympäristöarvojen pohdinta sekä ympäristössä saadut kokemukset kulkevat käsi kädessä muodostaen pohjaa yksilön ajattelulle. (Cantell ym. 2020, 88.)

Myös maailmankatsomus vaikuttaa ihmisten ympäristöasenteisiin. Maailmankatsomus muodostuu yksilön kokonaiskäsityksestä maailmasta ja siellä olevista ihmisistä toimijoina. Lisäksi siihen kuuluu olennaisesti yksilön maailmankuva, johon sisältyy luontoa, ihmistä ja yhteiskuntaa koskevien tietojen ja oletusten kokonaisuus. Näihin kaikkiin sisältyvät käsitykset ihmisestä ja ympäristöstä vaikuttavat siihen, millaisia asenteita ihminen omaksuu, millainen suhde ympäristöön hänelle muodostuu ja miten hän toimii. Maailmankuva yhdessä arvojen ja oppijan identiteetin kanssa luovat perustan sille, miten ihminen omaksuu ja oppii ympäristöasioita. (Cantell ym. 2020, 92–93.)

Kasvattajan tehtävä on toimia ohjaajana. Hänen tulisi ohjata lasta reflektoimaan omaa maailmankuvaansa ja arvojansa pohtien muun muassa sitä, mikä on elämässä tärkeää ja millaista maailmaa tavoittelemme. (Cantell ym. 2020, 93.) Myös kasvattajan tulee tiedostaa omat ympäristöön liittyvät arvonsa ja asenteensa ja huomata niiden merkityksellisyys kasvatustilanteissa. Kasvattaja saattaa huomaamattaan välittää arvojansa eteenpäin muun muassa erilaisten sanavalintojen, painotusten tai aiheiden ohittamisen kautta. Kasvatus- ja opetustilanteista onkin mahdollista sulkea pois kasvattajan omaa arvomaailmaa, joten arvoneutraali ympäristökasvatus on mahdollista. (Cantell ym. 2020, 97.)

2.2 Ympäristökasvatuksen tavoitteet

Ympäristökasvatukselle asetetuilla päätavoitteilla on pitkä historia. Ensimmäisen kerran kansainvälinen ympäristökasvatusohjelma nostettiin esille vuonna 1972 Tukholmassa järjestetyssä Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n ympäristökonferenssissa, jolloin alettiin etsiä keinoja elämään maapallolla sitä tuhoamatta (Wolff 2004, 19). YK:n ympäristöjärjestö UNEP sekä Unesco ovat yhdessä asettaneet ympäristökasvatuksen päätavoitteet Belgradissa vuonna 1975 (Belgrade Charter on Environmental Education) ja ne hyväksyttiin Unescon vuonna 1977 järjestämässä Tbilisin ympäristökasvatuskonferenssissa. Tällöin ympäristökasvatus sai kansainväliset, edelleen ajankohtaiset tavoitteet. (Cantell ym. 2020, 12, 114.)

Nykyisten, Unescon asettamien tavoitteiden mukaan ympäristökasvatuksen päätavoitteita on viisi (kuva 1). Näitä ovat tietoisuus, tieto, asenteet, taidot sekä osallistuminen. Tarkemmin avattuna ympäristökasvatuksen tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä tiedostamaan ympäristö omana kokonaisuutenaan ja saada ihmiset herkistymään sen ongelmille.

Tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan tietoa ympäristöstä ja sen ongelmista. Tähän auttavat erilaiset kokemukset ja elämykset. Lisäksi tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä selkeyttämään omia tunteitaan ja arvojaan suhteessa ympäristöön sekä motivoida heitä aktiiviseen osallistumiseen ympäristön parantamisen ja suojelemisen puolesta. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on myös auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan taitoa ympäristöongelmien tunnistamiseen ja ratkaisuun sekä tarjota mahdollisuus työskentelyyn ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. (Cantell & Koskinen 2004, 60; Cantell ym. 2020, 114–115.)

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on...	
Tietoisuus	auttaa yksilöitä ja ryhmiä tiedostamaan ympäristö kokonaisuutena ja herkistymään sen ongelmille.
Tieto	auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan tietoa ympäristöstä ja sen ongelmista. Erilaiset kokemukset ja elämykset auttavat syvällisen ymmärryksen saavuttamisessa.
Asenteet	auttaa yksilöitä ja ryhmiä selkiyttämään arvojaan ja tunteitaan suhteessa ympäristöön ja motivoida heitä aktiivisesti osallistumaan ympäristön parantamiseen ja suojeeluun.
Taidot	auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan taitoja tunnistaa ja ratkaista ympäristöongelmia.
Osallistuminen	tarjota sosiaalisille ryhmille ja yksilöille mahdollisuus aktiiviseen ja vastuulliseen työskentelyyn ympäristöongelmien ratkaisemiseksi.

Kuva 1. Unescon asettamat tavoitteet ympäristökasvatukselle (Cantell ym. 2020, 115)

Yksi tärkeimmistä ympäristökasvatukselle asetetuista tavoitteista on kasvattaa lapsia aktiiviseen ympäristökansalaisuuteen. Termillä ympäristökansalaisuus kuvataan yksilöä yhteiskunnan jäsenenä ja aktiivisena toimijana, jolla on oikeus ja velvollisuus huolehtia ympäristöstään omien mahdollisuuksiensa mukaan. Myös varhaiskasvatukselle on annettu tavoite, jonka mukaan on tuettava lasten vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa (Opetushallitus 2018,46). Ympäristökansalaisuuden harjoittelun yhteydessä tapahtuu ympäristötoimintaa. Se on toimintaa, jonka tavoitteena on ehkäistä tai ratkaista ympäristöongelmia. Tällöin on tärkeää esittää mahdolliset ratkaisut siten, että lapselle muodostuu itsestään kuva aktiivisena toimijana, joka voi toiminnallaan vaikuttaa omassa ympäristössään. (Cantell ym. 2020, 210–212.)

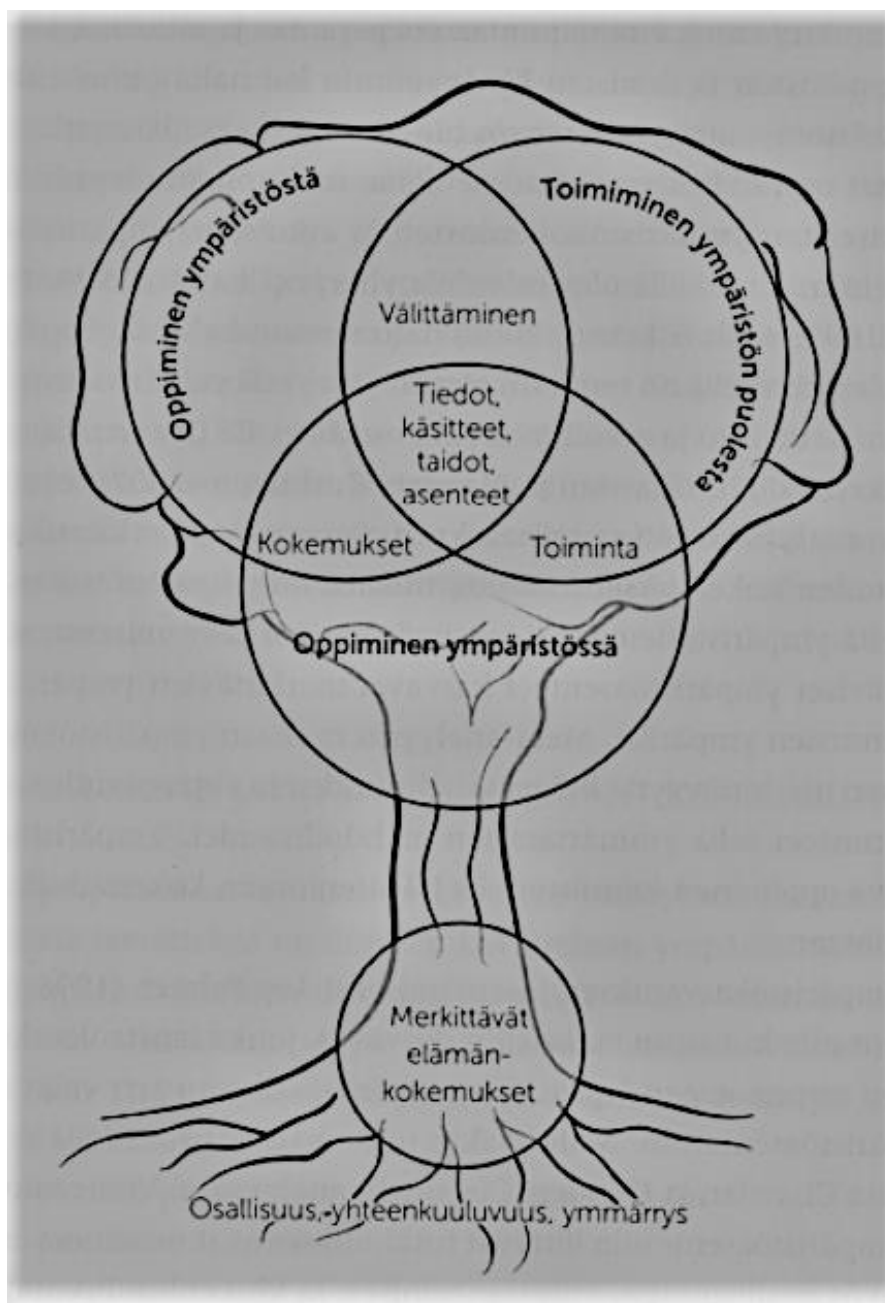
2.3 Teorioita ja malleja ympäristökasvatuksesta

Ympäristökasvatukseen liittyen on tuotettu monia erilaisia malleja, jotka helpottavat ympäristökasvatuksen tavoitteiden ja sisältöjen jäsentämistä. Mallit on koostettu

empiirisen tai tieteellisen tutkimustiedon pohjalta. (Cantell ym. 2020, 116.) Seuraavaksi käsittelemme kahta ympäristökasvatuksen mallia, Palmerin puumallia sekä uudempaa, kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämallia. Valitsimme Palmerin puumallin tarkastelun kohteeksi, sillä se on luotu jäsentämään juuri ympäristökasvatusta (Parikka-Nihti & Suomela 2014,23). Ympäristökasvatusta tarkastellaan Palmerin puumallin mukaisen jaottelun – oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta – mukaan myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 46). Toinen tarkastelemamme malli, kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli (Cantell ym. 2020, 122–126), valikoitui tarkastelun kohteeksi sen kokonaisvaltaisuuden vuoksi. Malli on myös nykyaikainen ja ajankohtainen.

Joy A. Palmerin kehittämä Palmerin puumalli on yksi viitatuimmista ympäristökasvatuksen malleista. Palmer on esitellyt mallin vuonna 1998 ilmestyneessä kirjassaan *Environmental education in the 21st Century*. Mallissa ympäristökasvatusta jäsennetään puuvertauksen avulla. Puun juuret kuvaavat merkittäviä elämäkokemuksia, jotka tulee huomioida ympäristökasvatuksessa. Kasvatusta tulee toteuttaa oppijan kehitysvaihe, sosiaaliset taidot ja aiemmat tiedot huomioon ottaen. Mallissa puun yläosa, oksat ja lehvästö, kuvataan jakautuvaksi kolmeen osaan: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Nämä elementit, limittyen ja lomittuen toisiinsa, muodostavat ympäristökasvatuksen keskeisen sanoman. Latvuston keskellä ovat myös käsitteet huolestuneisuus, kokemukset ja toiminta. Oppiminen ympäristöstä saa aikaan kokemuksia sekä huolestuneisuutta, oppiminen ympäristöstä kietoutuu kokemuksiin ja toimintaan, toimiminen ympäristön puolesta liittyy eettiseen kasvuun sekä toimintaan. Lisäksi kaikkiin ympäristökasvatuksen elementteihin liittyy ihmisen tiedot, käsitteet, taidot sekä asenteet. (Cantell ym. 2020, 117–119.)

Reunamo & Suomela (2013) ovat täydentäneet Palmerin puumallia osallisuuden, voimaantumisen ja yhteenkuuluvuuden käsitteillä. Laajennetussa Palmerin puumallissa (kuva 2) puun juuriin on lisätty käsitteet osallisuus, yhteenkuuluvuus sekä ymmärrys. Näiden merkitys ympäristövastuullisessa toiminnassa on tunnistettu hiljattain toteutetuissa tutkimuksissa. Lisäksi laajennetussa mallissa latvuston huolestuneisuus -käsite on korvattu termillä välittäminen. Mallin mukaan ympäristökasvatuksen elementit – oppiminen ympäristössä ja ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta – nähdään vahvasti kokemuksellisina ja toiminnallisina. Lisäksi elementteihin liittyy niin eettinen kuin esteettinenkin ulottuvuus sekä ajatus lapsen kognitiivisten, sosioemotionaalisten sekä motoristen taitojen kehityksestä ympäristökasvatuksen kautta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 23–27.)

Kuva 2. Laajennettu Palmerin puumalli (Reunamon & Suomelan (2013) mukaan Parikka-Nihti & Suomela 2014, 24)

Sakari Tolppanen, Essi Aarnio-Linnavuori, Hannele Cantell ja Anna Lehtonen ovat ilmasto-kasvatuksen tutkijoita. He ovat julkaisseet kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämallin (kuva 3), joka soveltuu myös ympäristökasvatuksen tueksi sekä laajemminkin kasvatus toiminnan tarkasteluun. Mallissa pyörä kuvaa kokonaisuutta, jossa jokaisella osalla on oma funktionsa pyörän toiminnan kannalta. Lisäksi pyörä tarvitsee käyttäjän liikkua eteenpäin. (Cantell ym. 2020, 122.)

Polkupyörämallissa pyörät kuvaavat tietoa sekä ajattelun taitoja. Nämä mahdollistavat pyörän liikkeen. Pyörän rungossa yhdistyvät ihmisen identiteetti, arvot sekä maailmankuva, jotka toimivat ilmasto- ja ympäristökasvatuksen perustana. Pyörän ketjut ja polkimet kuvaavat toimintaa eli tekoja ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Pyörän käyttäjä istuu satulan päällä, joka sisältää motivaation ja osallisuuden. Pyörän jarrut kuvaavat toiminnan esteitä, joita voivat olla niin sosiaaliset kuin yhteiskunnalliset ja rakenteelliset syyt. Pyörän lamppu pitää sisällään toivon sekä muut tunteet, jotka ohjaavat ihmisten asenteita sekä toimintaa. Ohjaustanko suuntaa tulevaisuuteen, joka voi olla erilainen eri suunnissa. Jokainen näistä pyörän osista on merkityksellinen kokonaisuuden kannalta, ja pyöräilijä on mallissa aktiivinen tekijä. (Cantell ym. 2020, 122–126.)

Kuva 3. Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli (Tolppasen ym. (2017) mukaan Cantell ym. 2020, 123)

Sekä Palmerin puumallissa että Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämallissa ympäristökasvatusta jäsennellään kuvioiden avulla. Malleissa puu ja polkupyörä kuvaavat kokonaisuutta, joka muodostuu eri osista. Molemmissa malleissa huomioidaan yksilön sisäisten prosessien, kuten arvojen, asenteiden, tiedon ja tunteiden suhde toimintaan. Malleissa on kuitenkin eroja siinä, millä sanoilla kuvioiden eri osia ja osa-alueita kuvataan. Palmerin puumallissa toiminnan lähtökohtana eli puun juurina toimivat ennen kaikkea ihmisen

elämäkokemukset, kun taas polkupyörämallissa rungon eli kasvatuksen perustan muodostavat arvot, identiteetti ja maailmankuva. (Cantell ym. 2020, 117–118, 123.) Nämä ympäristökasvatuksen mallit antavat kuitenkin käsityksen siitä, miten ympäristökasvatusta voi määritellä ja jäsentää, ja kuinka kokonaisvaltaisesta asiasta ympäristökasvatuksessa on kyse.

2.4 Kasvatus kestävään elämäntapaan

Yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista on lasten ohjaaminen kestäväan kehityksen mukaiseen elämäntapaan. Kestäväan kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen keskinäistä suhdetta on määritelty eri tavoin. Käsitteitä on käytetty toisaalta synonyymeinä, toisaalta kestävä kehitys ja ympäristökasvatus on mielletty erillisiksi kasvatuksen suuntauksiksi. Niitä on myös pidetty toistensa osa-alueina. Cantellin ym. (2020, 16) mukaan ympäristökasvatuksen katsotaan olevan kattokäsite muille aihepiiriin käsitteille. Kestäväan kehityksen kasvatusta -käsitettä voidaan käyttää ympäristökasvatus-käsitteen alla tai rinnalla. (Cantell ym. 2020, 16-17.)

Kestävä kehitys on yleisesti määritelty tavoitteelliseksi toiminnaksi, jonka avulla pyritään hyvään ja kestäväan elämään. Bruntland (1987) on määritellyt kestäväan kehityksen seuraavasti: Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tuleville sukupolville mahdollisuuksia omien tarpeidensa tyydyttämiseen. Kestäväan kehityksen päämääränä on siis turvata elinkelpoinen maapallo myös tuleville sukupolville. (Parikka-Nihti 2011, 12; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 21.)

Kestävä kehitys määritellään ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden kautta. Ekologinen kestävyys tarkoittaa ihmisen toiminnan sopeuttamista luonnon kestävyyskäyttöön. Taloudellisen kestävyuden periaatteena on tasapainoisen talouskasvun mahdollistaminen ja tukeminen, mikä luo pohjan sosiaaliselle kestävyydelle. Sosiaalisen kestävyuden kysymyksiä ovat muun muassa köyhyys, tasa-arvo, väestönkasvu, koulutus sekä terveydenhuollon järjestäminen, kun taas kulttuurisessa kestävyudessa pohditaan kulttuuri-identiteetin ja kulttuurisen monimuotoisuuden kysymyksiä. Sosiaalis-kulttuurisen kestävyuden tavoitteena on taata hyvinvoinnin edellytykset myös tuleville sukupolville. Kaikki mainitut kestäväan kehityksen ulottuvuudet kietoutuvat tiiviisti toisiinsa sisältäen maailmanlaajuisen näkökulman kehitykseen. (Raittila 2017, 221; Ympäristöministeriö 2017.) Myös ympäristökasvatuksessa toimintaympäristöiksi mielletään ekologinen ja sosiaalis-kulttuurinen ympäristö (Cantell ym. 2020, 33).

Opetushallitus on linjannut Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 21), että varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää kestäväan elämäntapaa ohjaamalla lapsia

toteuttamaan terveyttä ja hyvinvointia edistäviä elämäntapoja. Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi on määritelty lasten ohjaaminen eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan kestävän kehityksen sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen ja ekologinen ulottuvuus. Kestävä elämäntapa nähdään välttämättömyytenä ja sitä ilmennetään arjen toiminnoissa. (Opetushallitus 2018, 21, 31.)

Kestävän kehityksen kasvatuksessa on Parikka-Nihti ja Suomelan (2014, 35) mukaan tavoitteena vahvistaa lasten kykyä havainnoida, ihmetellä, tutkia ja ymmärtää ympäristöään ja rikastaa heidän kokemusmaailmaansa kestävän kehityksen näkökulmien avulla. Kestävän kehityksen kasvatusta on kuvattu YK:n käyttämällä termillä ESD (Education for Sustainable Development). Käsite kuvaa kestävän kehityksen korostamista kasvatuksessa ja koulutuksessa. Kestävän kehityksen kasvatuksessa taloudellinen, ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus nähdään toisistaan riippuvaisina ja toisiinsa liittyvinä osa-alueina, jotka muodostavat kokonaisuuden. Kasvatuksessa nämä ulottuvuudet huomioidaan tasapainoisessa suhteessa. (Parikka-Nihti 2011, 28.)

Parikka-Nihti (2011) mukaan varhaiskasvatus on jo itsessään kestävä kehitys. Varhaiskasvatuksessa kestävä kehitys näkyy arjen pieninä tekoina ja kasvattajien toiminnassa. Perusta kestävän kehityksen kasvatukselle lähtee arvoista: kunnioitetaan toisia ihmisiä ja ympäristöä. Varhaiskasvatuksessa opetettava sisältöä tärkeämpänä pidetäänkin kasvattajien työskentely- ja toimintatapoja (Raittila 2017, 211). Kasvattajan sisäistämät kestävän kehityksen mukaiset arvot heijastuvat esimerkin kautta lasten toimintaan. (Parikka-Nihti 2011, 14–15.)

2.5 Pienten lasten ympäristökasvatus

Lapsuudessa ihmiselle muodostuu perusta useille ympäristöön liittyville arvoille, käsityksille ja tavoille toimia (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11). Lapsille suunnatussa ympäristökasvatuksessa tavoitteena on Parikka-Nihti ja Suomelan (2014, 66) mukaan kasvattaa heistä elintavoiltaan vastuullisia, luonnosta ja ympäristöstä välittäviä sekä huolehtivia kansalaisia. Tavoitteena on myös auttaa heitä muodostamaan omakohtainen, terve suhde ympäristöön sekä lisätä heidän herkkyyttään ympäristössä tapahtuville ilmiöille. Raittilan (2011, 210) mukaan pienten lasten ympäristökasvatuksessa on kyse samasta tavoitteesta, kuin ympäristökasvatuksessa ylipäätään: tavoitteena on kokonaisvaltaiseen ympäristövastuulliseen elämäntapaan kasvaminen. Tähän tavoitteeseen tulisi pyrkiä arkisilla keinoilla, jotka liittyvät lapsen jokapäiväiseen elämiseen.

Pienille lapsille suunnatussa ympäristökasvatuksessa korostuu erityisesti konkreettinen tekeminen omassa lähiympäristössä, jossa lapsille luodaan tilaisuuksia ottaa vastuuta ja olla osallinen. Osallisuuden kokemus ympäristökansalaisuuteen kasvamisessa on tärkeää, sillä jos ympäristöongelmat koetaan itsestä etäisinä ja niihin vaikuttaminen mahdottomalta, ei yksilö todennäköisesti ala toimimaan ympäristön puolesta. Jos taas lapsi saa onnistumisen ja vaikuttamisen kokemuksia, hän voi parhaimmillaan voimaantua, valtaantua ja jatkaa toimintaa ympäristön puolesta tulevaisuudessakin. (Cantell ym. 2020, 212–214.)

Ratinen (2020, 252) korostaa lapsille suunnatussa ympäristökasvatuksessa lapsen luontosuhteen vahvistamisen tärkeyttä. Hänen mukaansa yksilötasolla kestävä luontosuhde on merkittävin aikuisuuteen asti ympäristökäyttäytymistä ohjaava tekijä. Luontosuhteella tarkoitetaan luonnon merkitystä ihmiselle sekä luonnon roolia ihmisen elämässä. Luontosuhteeseen kuuluu se, millaisen arvon ihminen antaa luonnolle, ja se heijastuu siihen, miten ihminen kohtelee luontoa. Luontosuhde koskee suhdetta niin luonnon- kuin rakennettuun ympäristöön sekä sosiaaliseen ympäristöön. Luontosuhde ja sen vahvistaminen voi käännyä tärkeäksi voimavaraksi ihmisen elämässä, ja myönteinen luontosuhde näyttäytyy positiivisesti myös ihmisen toiminnassa luonnon hyväksi. (Cantell 2011, 332, 336.)

Ympäristökasvatus on avainasemassa luontosuhteen vahvistamisessa, sillä myös Cantellin (2011, 332) mukaan luontosuhteen perusta luodaan jo lapsuudessa leikkien, ympäristöä havainnoiden, luonnossa liikkuen ja tutkien. Lapsen myönteisen luontosuhteen rakentumiselle tärkeässä roolissa ovat lapsen omat ja positiiviset luontokokemukset, joiden mahdollistajina aikuiset toimivat. Kaikki erilaiset ympäristöt tarjoavat mahdollisuuksia luontokokemusten synnylle: esimerkiksi kauppamatka voi synnyttää monenlaisia luontokokemuksia, jolloin luontosuhde vahvistuu arjen toimintojen yhteydessä. (Cantell 2011, 332.)

Nykänen & Kinnunen (1992, 39–40) ovat koonneet yhteen pienten lasten ympäristökasvatukselle asetettuja tavoitteita. Heidän mukaansa ympäristökasvatuksen tulee tukea lapsia muodostamaan omanlaisensa kestävä elämäntapa, ohjata lasta arvostamaan omaa elinympäristöään sekä tuottaa lapsille erilaisia positiivisia ympäristökokemuksia. Ympäristökasvatukseen kuuluu myös ohjaaminen luonnon monimuotoisuuden ja toiminnan ymmärtämiseen sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen havainnointiin. Lapsen osallisuuden ja luontosuhteen kehittymisen näkökulmista on tärkeää, että lapselle annetaan mahdollisuuksia toimia ympäristössään ja jakaa kokemuksiaan yhdessä toisten lasten sekä aikuisten kanssa. Myös Nykänen ja Kinnunen painottavat vastuulliseen elämäntapaan ja ympäristökansalaisuuteen kasvamista ympäristökasvatukselle asettamissaan tavoitteissa. Lapsia tulee ohjata toimimaan ympäristön hyväksi, luoda uskoa omiin vaikuttamisen mahdollisuuksiin sekä näyttää esimerkkiä ympäristövastuullisesta toiminnasta.

3 Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus

Ympäristökasvatus on osa varhaiskasvatusta ja se kietoutuu tiiviisti kaikkeen arjen toimintaan (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 149). Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksesta säädetään valtakunnallisissa ja paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen järjestämistä ja toimintaa. Kuitenkin Raittilan (2017, 210) mukaan varhaiskasvatuksessa toteutettava ympäristökasvatus on jäänyt vähälle huomiolle huolimatta siitä, että varhaislapsuus nähdään tärkeänä aikana vaikuttaa ihmisten ympäristöasenteisiin ja käyttäytymiseen. Muun muassa Cantell ym. (2020, 260) peräänkuuluttaa ympäristökasvatuksen ja koko kasvatuskulttuurin suunnanmuutoksen tärkeyttä, jotta pystymme – ja ennen kaikkea lapset pystyvät vastaamaan muuttuvan maailman haasteisiin.

3.1 Varhaiskasvatuksen määrittelyä

Varhaiskasvatus on 0–6-vuotiaille, alle kouluikäisille lapsille järjestettävää suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Se on kokonaisuus, joka sisältää kasvatusta, hoitoa ja opetusta painottaen erityisesti pedagogiikkaa. Varhaiskasvatus on osa Suomen koulutusjärjestelmää ja sitä voidaan toteuttaa eri toimintamuodoin. Näitä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. (Opetushallitus 2020.)

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaa keskeisesti Varhaiskasvatuslaki (540/2018). Laki määrittää varhaiskasvatukselle tavoitteet, joiden mukaan varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatustlain mukaisia tavoitteita ovat muun muassa jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen edistäminen, lapsen oppimisen ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumisen tukeminen, monipuolisen pedagogisen toiminnan toteuttaminen, myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen, oppimista edistävän sekä terveellisen ja turvallisen varhaiskasvatusympäristön varmistaminen, lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen ja siihen vastaaminen sekä lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen. Lisäksi varhaiskasvatuksen toiminnassa tulee huomioida yhdenvertaisuus, tasa-arvo, lapsen osallisuus sekä vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö.

Varhaiskasvatustlain lisäksi varhaiskasvatuksen toteuttamisesta on säädetty Opetushallituksen julkaisemassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirjassa. Varhaiskasvatussuunnitelmat ohjaavat varhaiskasvatusta Suomessa. Opetushallitus toimii varhaiskasvatuksen asiantuntijavirastona ja sen tehtävänä on laatia valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Näiden perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. (Opetushallitus 2020.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Muita keskeisiä varhaiskasvatuksen tehtäviä ovat lasten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen, syrjäytymisen ehkäiseminen sekä huoltajien tukeminen heidän kasvatustyössään. Varhaiskasvatus mahdollistaa yhteiskunnan toiminnan: lasten huoltajilla on mahdollisuus osallistua työelämään tai opiskeluun, ja lapset oppivat varhaiskasvatuksessa tietoja ja taitoja, jotka vahvistavat heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2018, 14.)

Valtakunnallisen sekä paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien lisäksi päiväkodissa sekä perhepäivähoidossa jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapselle laaditaan oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu. Se laaditaan yhteistyössä lapsen sekä tämän huoltajien kanssa. Vasu on lapselle laadittu suunnitelma siitä, miten hänet huomioidaan omana yksilönään varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lisäksi vasussa tuodaan ilmi lapsen vahvuudet ja voimavarat sekä hänen yksilölliset tuen tarpeensa. Lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan yhdessä huoltajien kanssa vähintään kerran vuodessa. (Opetushallitus 2020.)

3.2 Ympäristökasvatus Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa

Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan kaupungin varhaiskasvatustoimintaa ohjaavia painotuksia, joihin kuuluvat muun muassa ympäristökasvatusta tukevat luontoyhteyden vahvistaminen sekä kestävä kehitys. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan luonnossa liikkumisella on vahvistavia vaikutuksia lapsen kehitykselle ja oppimisedellytyksille. Metsäluonnossa liikkumisen positiiviset vaikutukset psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, sosiaaliseen toimintaan sekä oppimiseen on huomioitu Lappeenrannan varhaiskasvatuksessa. Lisäksi varhaiskasvatus on sitoutunut noudattamaan Lappeenrannan kestävän kehityksen ohjelmaa ja vaikuttaa näin osaltaan kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen. Lappeenrannan jokaisella varhaiskasvatusyksiköllä on myös oma kestävän kehityksen suunnitelmansa, jotka noudattavat kaupungin kestävän kehityksen ohjelmaa. (Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 27–29.)

Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 53) ympäristökasvatusta on kuvattu Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisalueen alla. Tämä oppimisalue korostaa lapsen luontaista tapaa havainnoida ympäristöään tehden siitä erilaisia jäsennyksiä itselleen. Lapsen tekemien havaintojen, kokemusten ja elämysten pohjalta hän oppii ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittyä ajattelijana ja oppijana. Tällöin kehittyä myös lapsen

taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä. Turjan (2017, 178) mukaan tutkiminen on lapselle luontainen tapa toimia ja ymmärtää maailmaa. Tutkimisen kohteena ovat sosiiaalinen ympäristö, luonnonympäristö sekä ihmisen rakentama ympäristö – samat ympäristöt kuin ympäristökasvatuksessa (esim. Cantell ym. 2020, 33).

Ympäristökasvatukselle on Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 54) määritelty tavoitteet, joita ovat lasten luontosuhteen vahvistaminen, ympäristössä tapahtuvan vastuullisen toiminnan vahvistaminen sekä kestävään elämäntapaan ohjaaminen. Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Nämä kolme ympäristökasvatuksen ulottuvuutta on jaoteltu Palmerin puumallin mukaan (esim. Cantell ym. 2020, 118). Ympäristö käsitteenä kattaa niin lähiluonnon kuin rakennetun ympäristön, jotka ovat sekä oppimisympäristöjä että oppimisen kohteita. (Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 54.)

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristö on Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelman mukaan paikkana laajempi kuin päiväkotiki. Oppimisympäristöt ovat sekä luonnon ympäristöjä että ihmisen muokkaamia, rakennettuja ympäristöjä. Keskeisiä oppimisympäristöjä Lappeenrannassa ovat erilaiset puistot, kuten liikenne- ja leikkipuistot sekä erilaiset rakennukset, kuten uimahalli, teatteri ja museot. Oppimisympäristöinä toimivat myös vesistöt ja rannat, kuten Saimaan kanava sekä paikalliset nähtävyydet, linnoitus ja satama. (Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 39.)

Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 54) käytännön esimerkkejä ympäristökasvatuksesta varhaiskasvatuksessa ovat muun muassa retket lähiluontoon ja rakennettuun ympäristöön. Retkien avulla lapsille pyritään luomaan myönteisiä kokemuksia, joiden kautta he oppivat nauttimaan erilaisista ympäristöistä ja heidän ympäristösuhteensa vahvistuu. Myös luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri vuodenaikoina eri aistein, ja näistä havainnoista keskustellaan ja niitä tutkitaan. Lisäksi Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan ympäristöön liittyvien käsitteiden sekä esimerkiksi kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelua. Nämä yhdessä vahvistavat lapsen luonnon tuntemusta sekä henkilökohtaista luontosuhdetta. Tärkeänä kohtana varhaiskasvatussuunnitelmassa on myös tiedonhaku yhdessä lasten kanssa heitä kiinnostavista asioista.

Myös kestävä kehityksen kasvatus näkyy Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 54). Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa ja heille opetetaan käytännön taitoja kestävästä kehityksestä. Näitä voivat olla esimerkiksi ruokailuun liittyvä vastuullisuus, retkeily ilman roskaamista, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen ja kierrätys. Samalla lapsia tulee ohjata

kiinnittämään huomiota näiden tekojen vaikutuksiin. Varhaiskasvatuksessa edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista ympäristökasvatuksen keinoin.

3.3 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa

Ympäristökasvatuksessa osallisuus ja toimijuus ovat keskiössä (Cantell ym. 2020, 119). Osallisuudella on keskeinen rooli erityisesti yhden ympäristökasvatuksen tavoitteen toteutumisessa, eli ympäristökansalaisuuteen kasvamisessa. Yksilön kokemus osallisuudesta eli siitä, että voi vaikuttaa asioihin ja olla osallisena ympäristökysymysten ratkaisemisessa luo pohjaa toiminnalle ympäristön puolesta. Lasten omaehtoisen osallistumisen tukeminen on tärkeää, ja onnistumisen sekä vaikuttamisen kokemukset kannustavat jatkamaan toimintaa ympäristön hyväksi. Aikuisella on merkittävä rooli lapsen osallisuuden mahdollistajana ja tukijana. (Cantell ym. 2020, 213–214, 217.)

Lapsen oikeudesta osallisuuteen säädetään Suomen lainsäädännössä sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Osallisuus heijastuu kaikkiin lapsen elämän osa-alueisiin, myös varhaiskasvatukseen. Osallisuus on toimijuutta ja tunnetta siitä, että voi vaikuttaa asioihin. Osallisuus kuitenkin eroaa toimijuuden käsitteestä: vastavuoroisuus ja sosiaalinen vuorovaikutus ovat osallisuuden kokemuksen rakennuspalikoita, kun taas toimijuudella tarkoitetaan laajemmin aktiivista osallistumista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 49; Turja & Vuorisalo 2017, 42–46).

Osallisuus rakentuu ja ilmenee monella tavalla tilanteista ja mukana olevista lapsista riippuen, ja sitä voidaan tarkastella sekä yksilöllisenä voimavarana että toiminnan rakenteellisenä tekijänä. Osallisuuden rakennuspalikoita ovat yhteinen kieli, joka mahdollistaa kommunikoinnin ja kuulluksi tulemisen sekä riittävä tieto aiheesta ja tilanteesta, jotta toiminta olisi ymmärrettävää ja merkittävää. Myös pääsy materiaaliin resursseihin, kuten vaikkapa päiväkodin leluvarastoon, sekä tarvikkeiden hankintaan ja käyttötapaan vaikuttaminen vaikuttavat osallisuuden kokemukseen. Osallisuus vaatii luottamusta itseän ja muihin: jos tunnetila on negatiivinen ja itseluottamus jo valmiiksi nollassa, ei osallisuuden kokemus synny helposti. Osallisuus herättää myönteisiä tunteita sekä onnistumisen kokemuksia, mikä puolestaan lisää osallisuuden edellytyksiä. (Turja & Vuorisalo 2017, 48–50).

Opetushallitus linjaa lapsen osallisuudesta sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Osallisuuden periaatteisiin kuuluu varhaiskasvatuksen henkilöstön sekä asiakkaiden eli lasten ja heidän huoltajiensa mielipiteiden, aloitteiden ja näkemysten arvostaminen. Varhaiskasvatuksessa edistetään osallisuutta sensitiivisellä kohtaamisella sekä lasten ja heidän huoltajiensa osallistamisella toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen sekä arviointiin. Osallisuuden avulla lapselle

kehitty ymmärrys yhteisöistä, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä toiminnan seurauksista. Jokaista yhteisön jäsentä kohdellaan yhdenvertaisesti varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2018, 30.)

Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan lasten toimijuus ja osallisuus yhtenä toimintaa ohjaavista painotuksista, joten olemme nostaneet osallisuuden merkityksen myös yhdeksi opinnäytetyömme teemoista (Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 26). Osallisuus määritellään yksilölliseksi kokemukseksi, joka syntyy ryhmässä vuorovaikutuksen kautta. Käsitteellä viitataan yksilön kuulumiseen omaan yhteisöönsä sekä yhteiskuntaan. Yksilön tunne osallisuudesta syntyy kokemusten kautta: omat kyyni ovat riittävät, roolini on merkittävä ja yhteisö jakaa minulle vastuuta. Kokemukseen osallisuudesta vaikuttavat tunteet voimaantumisen sekä valtautumisen. Osallisuudella on merkittävä rooli niin ympäristökasvatuksen kuin kestävän kehityksen kasvatuksen toteuttamisessa. (Parikka-Nihti 2011, 34; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 47.)

3.4 Tutkimuksia varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksesta

Ympäristökasvatusta on tutkittu Suomessa varhaiskasvatuksen kontekstissa jonkin verran. Opinnäytetöitä on tehty ympäristökasvatuksen merkityksestä ja toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa (mm. Kuusela 2016; Muurman 2016). Lisäksi opinnäytetöissä on tuotettu materiaalia varhaiskasvatukseen ympäristökasvatukseen liittyen (mm. Laaksonen 2014).

Sanna Koskinen (2010) on tutkinut väitöskirjassaan Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina: Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen lasten ja nuorten osallistumista ympäristökasvatuksen ja kansalaiskasvatuksen näkökulmista. Tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida ympäristövastuullisen osallistumisen vaikuttavuutta suhteessa lasten ja nuorten oppimiseen sekä osallistumisen lopputulokseen. Tutkimustulosten mukaan monipuolinen yhteistyö toimi avaimena ympäristökansalaisuuden, eli ympäristö- ja kansalaiskasvatuksen synteessin, tukemisessa. Tutkimuksessa esitellään malli, jossa ympäristövastuullinen osallistuminen nähdään oppimisprosessina. Ympäristökasvatus nähdään siis kontekstuaalisena, toimintaympäristössään tapahtuvana toimintana, jota tarkastellaan lasten ja nuorten osallistumisen ja osallisuuden kautta.

Heidi Vartiainen (2014) on tehnyt pro gradu -tutkielman siitä, mikä on Vihreän lipun ympäristökasvatusohjelma ja miten se toteutuu eri ikäisten lasten ja nuorten ympäristökasvatuksessa. Tutkielmassaan hän halusi selvittää ja vertailla, millaisiin ympäristökasvatuksellisiin tavoitteisiin kyseisellä Vihreän lipun ohjelmalla on päästy, sekä miten hyvin ohjelma toteuttaa varhaiskasvatussuunnitelman sekä peruskoulun ja toisen asteen opetussuunnitelmien perusteita aktiivisen kansalaisuuden, ympäristökasvatuksen ja osallisuuden osalta.

Tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia oli se, että Vihreä lippu parantaa ympäristökasvatuksen laatua, lisää ympäristötietoisuutta ja vähentää siinä mukana olevien toimijoiden ympäristökuormitusta. Lisäksi tutkimuksessa selvisi, että ohjelma tuottaa monipuolisia osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia sekä innostaa ympäristön puolesta toimimiseen. Yksi tutkimustulos oli se, että ohjelma on vaikuttanut myönteisesti lasten ja nuorten ympäristökäyttäytymiseen muuttamalla toimintatapoja. Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella voidaan päätellä, että Vihreä lippu -ohjelman avulla eri kouluasteiden opetussuunnitelmien perusteissa mainitut aktiivisen kansalaisuuden ja ympäristökasvatuksen aihekokonaisuudet toteutuvat hyvin.

Roosa Keula ja Laura Laine (2019) ovat laatineet kandidaatintutkielman nimeltään "Arjen pienet teot" - Varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä kestävästä kehityksestä ja ympäristökasvatuksesta. Tutkielmassa tarkasteltiin sitä, miten esiopetuksen opetussuunnitelman perusteista löytyvät ympäristökasvatuksen ja kestävästä kehityksen teemat ilmenevät varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksissä sekä sitä, vaikuttaako Vihreä lippu esikoulussa -työskentely vastauksiin. Tutkimuksen mukaan opettajien näkemykset kestävästä kehityksestä sekä ympäristökasvatuksesta olivat samankaltaisia ja vastasivat sisältöihin, jotka mainitaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Myöskään näkemyksissä ei ollut eroa opettajien välillä riippuen siitä, työskentelivätkö he Vihreä lippu -ohjelman esikoulussa vai eivät. Keula ja Laine toteavat ympäristökasvatuksen olleen hyvällä tasolla kaikissa tutkimukseen osallistuneissa päiväkodeissa.

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia ympäristökasvatuksen, kestävän kehityksen ja lasten osallisuuden toteutumista Lappeenrannan varhaiskasvatuksessa. Lappeenranta valikoitui yhteistyökumppaniksemme sillä perusteella, että Etelä-Karjalan alueella ei ole tehty vastaavanlaista tutkimusta ympäristökasvatuksen toteutumisesta ja siihen liittyvistä näkemyksistä varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on saada tietoa varhaiskasvattajien ympäristökasvatukseen liittyvistä asenteista sekä kestävän kehityksen toimintatavoista, joiden avulla Lappeenrannan alueen päiväkodeissa toteutetaan ympäristökasvatusta. Tarkoituksena on lisäksi nostaa esiin kasvattajien kehittämisehdotuksia varhaiskasvatuksen ympäristökasvatukseen liittyen. Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Mitä näkemyksiä varhaiskasvattajilla on ympäristökasvatuksesta?
  - 1.1 Minkälaista osaamista kasvattajilla on ympäristökasvatuksesta?
  - 1.2 Millaiseksi kasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen?
2. Miten ympäristökasvatusta toteutetaan käytännössä varhaiskasvatuksessa?
3. Miten varhaiskasvattajat haluaisivat kehittää ympäristökasvatusta?

5 Kyselyn toteutus

Toteutimme kyselyn yhteistyössä Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Kyselylomake saatekirjeineen (Liite 1 ja Liite 2) lähetettiin Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstölle (N=657). Kyselyyn vastasi 34 henkilöä. Vastaajien joukossa oli varhaiskasvatuksen opettajia, lastenhoitajia, avustajia, varhaiskasvatuksen erityisopettajia, johtajia sekä perhepäivähoitajia. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin Webropol-kyselyä, johon työntekijät pääsivät vastaamaan sähköisesti. Kysely oli auki kolmen viikon ajan syksyllä 2020.

5.1 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Opinnäytetyössämme tutkimusmenetelmäksi valikoitui pääosin kvalitatiivinen eli laadullinen lähestymistapa. Laadullinen tutkimus keskittyy ihmisen ja tämän elämismailman tutkimiseen ja sopii näin ollen tutkimuksen aiheen, ympäristökasvatuksen ja siihen liittyvien näkemysten tutkimiseen. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on muun muassa hypoteesittomuus, tutkittavien näkökulmien huomioiminen, harkinnanvarainen otanta ja suhteellisen pienet aineistokoot. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tämä palveli tutkimuksemme tavoitetta, sillä tarkoituksena oli saada juuri varhaiskasvatuksen työntekijöiltä tietoa heidän omista kokemuksistaan ympäristökasvatukseen liittyen. Laadullisen tutkimuksen avulla saadaan tietoa merkityksistä: tutkittavien omakohtaisia kuvauksia tutkittavista teemoista. Laadullisessa tutkimuksessa erityispiirteenä on se, ettei totuuden löytäminen ole tutkimuksen tavoite, vaan nimenomaan merkitysten ja kokemusten selvittäminen. (Vilka 2015, 118-120.)

Aineistonkeruumenetelmäksi opinnäytetyöhömmme valikoitui kysely. Menetelmä soveltuu aineiston keräämiseen suurelta ja hajallaan olevalta vastaajajoukolta ja se on mahdollista toteuttaa etänä. Opinnäytetyöhön liittyvä kysely päädyttiin toteuttamaan sähköisenä Webropol-kyselynä, sillä Lappeenrannassa on tällä hetkellä 17 kunnallista päiväkotia (Lappeenrannan kaupunki), joten kysely on perusteltu valinta aineistonkeruumenetelmäksi mahdollisimman kattavan otoksen saavuttamiseksi. Kyselylomakkeen etuna on lisäksi vastaajan jääminen anonymiksi. (Vilka 2015, 94.)

Kyselylomakkeen avulla voidaan kerätä tietoja muun muassa ihmisten toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista ja käsityksistä. Lisäksi kyselylomakkeen kysymysten avulla voidaan pyytää vastaajia perustelemaan esimerkiksi toimintaansa tai mielipiteitään. Kyselyssä voidaan käyttää sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä. (Hirsjärvi ym. 2009, 197–200.) Laatumassamme kyselylomakkeessa on sekä avoimia kysymyksiä että strukturoituja

monivalintakysymyksiä ja asteikkoja. Erilaisten kysymysten avulla oli mahdollista saada sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tietoa.

Kyselyssä pätevyuden eli validiteetin kannalta tärkeää on kyselylomakkeen kysymysten ymmärrettävyys. Kysymykset tulee laatia käsittelemään ympäristökasvatuksen aihepiiriä niin, että vastaaja antaa vastauksissaan näkökulmia tutkimusongelmiin. Luotettavuudesta eli reliabiliteetista puolestaan kertoo kyselyn toistettavuus. Kyselytutkimus voidaan toteuttaa sähköisesti etänä, jolloin tutkijan läsnäolo ei suoranaisesti vaikuta mittaustulokseen. Pätevyys ja luotettavuus muodostavat yhdessä kyselyn kokonaisluotettavuuden. (Vilkkä 2015, 193–194.)

Kyselylomaketutkimuksessa voi piillä myös riskejä. Suurin riski kyselyn toteuttamisessa on tutkimuksemme kohdalla luultavasti vastausprosentin jääminen alhaiseksi (Vilkkä 2015, 94). Vastaajille lähetettiin muistutusviesti ennen kyselyn sulkeutumista, minkä avulla pyrittiin saavuttamaan mahdollisimman moni vastaaja ja motivoimaan kasvattajia vastaamaan kyselyyn. Kyselytutkimuksen haasteena voi lisäksi olla käsitteiden monitulkintaisuus, jolloin väärinymmärrykset ovat mahdollisia (Hirsjärvi ym. 2009, 195). Ympäristökasvatus, luonto ja vaikkapa kierrätys voivat tarkoittaa eri asioita vastaajille, jolloin kyselyn validius ja reliabiliteetti kärsivät. Tarkoituksenamme on kuitenkin samalla tutkia, mitä nämä käsitteet ja tutkittavat asiat merkitsevät kasvattajille.

5.2 Aineiston analysointi

Kyselyä voidaan hyödyntää niin laadullisen kuin määrällisen tutkimuksen menetelmänä, ja se voi antaa niin kvalitatiivista kuin kvantitatiivista tietoa tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2018,72). Kyselylomakkeemme sisälsi niin monivalintakysymyksiä kuin avoimia kysymyksiä. Aineiston analysoinnissa hyödynsimme aineiston ryhmittelyä taulukkomuotoon eli havaintomatriisin käyttöä, joka on määrällisen tutkimuksen aineistanalyysimenetelmä. (Vilkkä 2015, 109-111.)

Sisällönanalyysi sopii menetelmäksi tekstin analysointiin systemaattisesti ja objektiivisesti. Sen avulla eritellään aineistoa sekä etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä vastausten välillä. Hyödynsimme sisällönanalyysin menetelmää merkitysten tutkimisessa: mitä ympäristökasvatus merkitsee kasvattajille, mitä he siitä ajattelevat, kuinka he sitä toteuttavat ja miten he haluaisivat kehittää ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa. Lähestymistapamme sisällönanalyysiin oli aineistolähtöinen eli induktiivinen. Aineistolähtöisessä analyysissä pyrkimyksenä on tarkastella kyselyn avulla saatua tietoa yksityiskohtaisesti ilman etukäteen asetettuja hypoteeseja, sillä saaduista vastauksista voi nousta odottamattomia seikkoja (Hirsjärvi ym. 2009, 164).

Hyödynsimme aineiston analyysissä sisällönanalyysin lisäksi myös teemoittelun keinoja. Tarkoituksenamme oli ensin perehtyä kyselyn vastauksiin ja lähteä tätä kautta pelkistämään sekä ryhmittelemään vastauksia. Ryhmittelyä etenimme käsitteellistämiseen, jonka kautta rakensimme lopulta johtopäätöksiä ja saimme vastauksia tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 100–109.)

5.3 Luotettavuustarkastelu ja eettiset kysymykset

Hyvään tutkimuskäytäntöön kuuluu tarvittavien lupien hankkiminen, tutkittavien informointi tutkimukseen liittyen sekä vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tämän vuoksi kyselyä toteuttaessamme laadimme saatekirjeen, jossa kerrotaan vastaajille tutkimuksen toteuttamisesta, sen tarkoituksesta ja vastausten analysoinnista. Luottamuksellisuus ja anonymiteetti liittyvät keskeisesti tutkimuksessa saatujen tietojen käsittelyyn (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Toimimme kyselyä toteuttaessa ja aineiston analysoinnissa niin, ettei kyselyyn vastaajien henkilöllisyys tullut ilmi tutkimuksen missään vaiheessa. Kyselyssä ei kerätty vastaajien henkilötietoja.

Lisäksi pohdimme opinnäytetyötä toteuttaessamme kyselylomakkeen käyttöön liittyviä luotettavuuden kysymyksiä. Jokainen vastaaja täyttää kyselyn oman henkilökohtaisen näkemysensä pohjalta, eikä vastaus tällöin välttämättä kerro koko totuutta. Kuva ympäristökasvatuksen kokonaistilanteesta on opinnäytetyössämme yksittäisten vastaustausten pohjalta luotu, eivätkä tulokset ole sellaisinaan yleistettävissä. Koska laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten näkemyksiä ja kokemuksia, ei tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta voida arvioida aivan samoin perustein kuin esimerkiksi määrällisessä tutkimuksessa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Olemme korkeakouluopiskelijoina sitoutuneet noudattamaan ammattikorkeakoulun tutkimuseettisiä ohjeita (Arene 2020). Opinnäytetyötämme varten olemme hankkineet tarvittavat tutkimusluvut yhteistyökumppaniltamme Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatukselta. Lisäksi olemme kyselyä varten täyttäneet LAB-ammattikorkeakoulun tietosuojailmoituksen, jossa kerrotaan tutkimusaineiston säilyttämisen periaatteista ja tietosuojakäytännöistä. Opinnäytetyöstämme tulee julkinen asiakirja, joka tarkistetaan plagiaatintunnistustajärjestelmässä. Olemme sitoutuneet toimimaan opinnäytetyöprosessissa hyvän eettisen käytännön mukaisesti.

6 Kyselyn tulokset

Kysely lähetettiin koko Lappeenrannan varhaiskasvatuksen henkilöstölle (N=657). Kyselyyn vastasi 34 varhaiskasvatuksen työntekijää. Vastausprosentti oli 5,2. Jatkossa käytämme vastaajista nimitystä kasvattaja.

Kyselyn alussa kysimme vastaajilta taustatietoja koskien heidän ikäänsä, ammattiryhmäänsä sekä sitä, minkä ikäisten lasten kanssa he työskentelevät. Kyselyyn vastaajista (N=34) 36 % oli iältään 18–45-vuotiaita ja 64 % yli 45-vuotiaita. Vastaajista lähes puolet (44 %) oli iältään 46–55-vuotiaita. Puolet (50 %) vastaajista työskenteli varhaiskasvatuksen opettajina ja 29 % vastaajista työskenteli varhaiskasvatuksen lastenhoitajina. Loput vastaajista (21 %) kertoivat työskentelevänsä varhaiskasvatuksen avustajina, perhepäivähoitajina, johtajina sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajina. Vastaajista 15 % kertoi työskentelevänsä 0–3-vuotiaiden ryhmässä, 32 % 3–5-vuotiaiden ryhmässä ja 24 % yli 5-vuotiaiden ryhmässä. Loput vastaajista (29 %) kertoivat työskentelevänsä esikouluryhmässä, hallinnollisena johtajana, alueellisessa työssä, kotona lasten kanssa sekä tai ikäisistä lapsista koostuvissa ryhmissä.

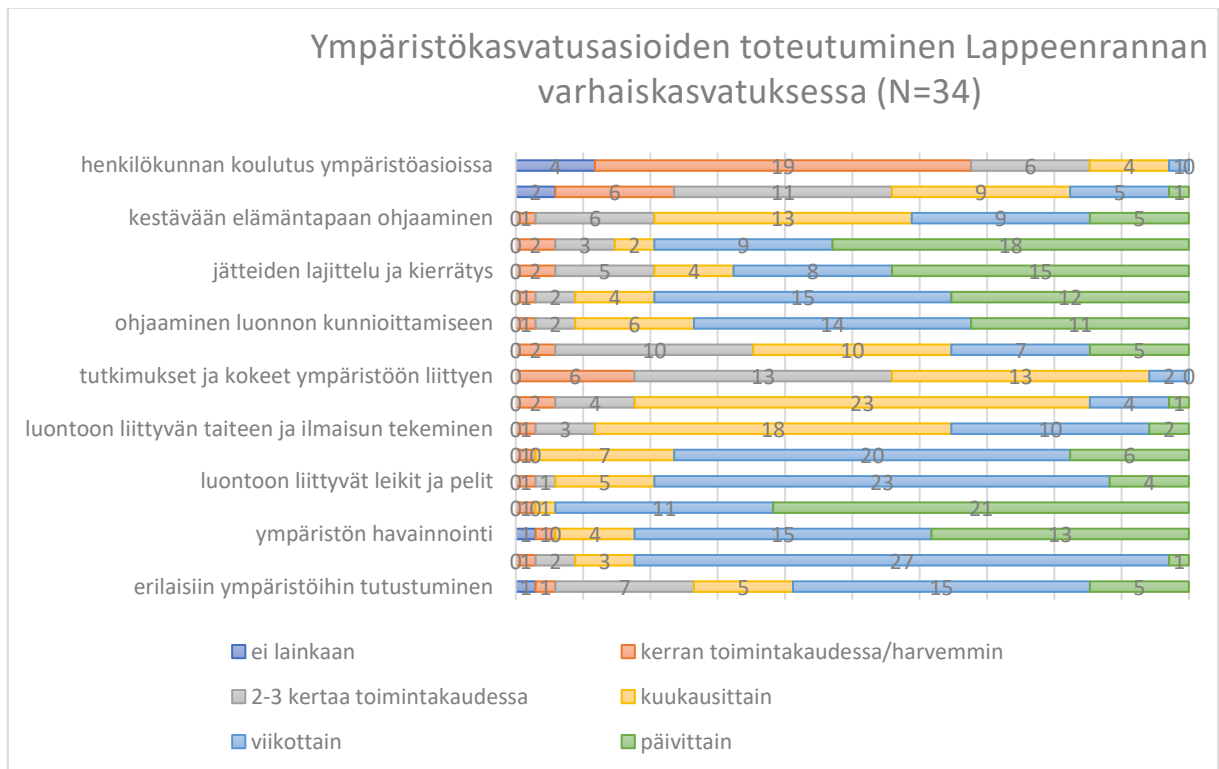
Kysymyksessä 4 vastaajia pyydettiin kuvailemaan ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa. Kysymykseen vastasi 31 henkilöä. Kasvattajien vastauksista ympäristökasvatusta kuvaaviksi asioiksi nousivat erityisesti retkeily (N=11), ympäristökasvatuksen arkisuus (N=10) ja luonnon ja ympäristön kunnioittaminen (N=8). Muita useissa vastauksissa nousseita teemoja olivat lähiympäristö ja sen merkitys (N=5), oppiminen ja luonnossa oppiminen (N=5), tutkiminen (N=5), kierrätys ja roskaamattomuus (N=5), ympäristökasvatuksen tärkeys (N=5) sekä lapsilähtöisyys (N=5). Muita esiin nousseita teemoja olivat kestävä kehitys (N=4) ja havainnointi (N=4).

Kysymyksessä 5 vastaajia pyydettiin arvioimaan varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen tärkeyttä asteikolla 1-10. Kysymykseen vastasi 34 henkilöä. Vastaajista 42,9 % valitsi asteikolta luvun 10 kuvaamaan ympäristökasvatuksen tärkeyttä. 20 % vastaajista valitsi luvun 9, 22,9 % luvun 8 ja 8,6 % luvun 7. Yksi vastaajista valitsi asteikolta luvun 5. Seuraavassa kysymyksessä pyysimme vastaajia perustelemaan valintaansa.

Vastaajat kokivat ympäristökasvatuksen tärkeäksi (N=14) ja useat kasvattajat viittasivat vastauksissaan ympäristökasvatuksen oleelliseen merkitykseen tulevaisuuden kannalta (N=12). Muita perusteluita ympäristökasvatuksen tärkeydelle olivat oppiminen (N=4), ympäristökasvatuksen kokonaisvaltaisuus (N=4), arkisuus (N=4), luonnon hyvinvointivaikutukset (N=4), tiedonsiirto tuleville sukupolville ja lapsille (N=4) sekä ympäristökasvatuksen kytkeytyminen varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatussuunnitelmiin (N=4). Muutama vastaaja

(N=4) piti ympäristökasvatusta yhtä tärkeänä kuin muidenkin perustaitojen opettelua varhaiskasvatuksessa.

Kysymyksessä 7 kysyttiin sitä, mitä ympäristökasvatukseen liittyviä asioita vastaajan lapsiryhmässä toteutetaan ja kuinka usein. Kysymykseen vastasi 34 henkilöä. Vastaukset on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Ympäristökasvatuksen toteuttaminen Lappeenrannan varhaiskasvatuksessa

Vastauksissa nousseet useimmin toteutettavat ympäristökasvatuksen muodot on esitetty taulukossa 2. Yleisimmin toteutettaviksi ympäristökasvatusasioiksi nousivat vuodenaikojen ja sääilmiöiden havainnointi, retket, ympäristön havainnointi, luontoon liittyvät leikit ja pelit, luontoon liittyvät sadut, tarinat ja laulut, ohjaaminen vastuulliseen toimintaan ympäristössä, ohjaaminen luonnon kunnioittamiseen, jätteiden syntymisen vähentäminen, jätteiden lajittelu ja kierrätys sekä erilaisiin ympäristöihin tutustuminen. Näissä yli puolet vastaajista kertoi toteuttavansa kyseistä toimintaa viikottain tai useammin.

USEIMMIN TOTEUTUVAT YMPÄRISTÖKASVATUKSEN MUODOT	TOTEUTUU KERRAN VIIKOSSA TAI USEAMMIN (N=34)
Vuodenaikojen ja sääilmiöiden havainnointi	32
Retket	28
Ympäristön havainnointi eri aistein	28
Luontoon liittyvät leikit ja pelit	27
Ohjaaminen vastuulliseen toimintaan ympäristössä	27
Jätteiden syntyminen vähentäminen	27
Luontoon liittyvät sadut, tarinat ja laulut	26
Ohjaaminen luonnon kunnioittamiseen	25
Jätteiden lajittelu ja kierrätys	23
Erilaisiin ympäristöihin tutustuminen	20

Taulukko 2. Useimmin toteutuvat ympäristökasvatuksen muodot

Vastaavasti kuukausittain tai harvemmin toteutettaviksi ympäristöasioiksi nousivat vastausten perusteella henkilökunnan koulutus ympäristöasioissa, tutkimukset ja kokeet ympäristöön liittyen, luonnonmateriaalien hyödyntäminen, ympäristöön liittyvät teemapäivät, luontoon liittyvän taiteen ja ilmaisun tekeminen, ympäristötiedon lisääminen sekä kestävään elämäntapaan ohjaaminen. Lisäksi vastaajista neljä vastasi, ettei henkilökunnan koulutuksia ympäristöasioissa järjestetä lainkaan, ja kahden vastaajan mukaan ympäristöön liittyviä teemapäiviä ei järjestetä lainkaan. Kuukausittain tai harvemmin toteutettavia ympäristökasvatusasioita on tarkasteltu taulukossa 3.

HARVEMMIN TOTEUTUVAT YMPÄRISTÖKASVATUKSEN MUODOT	TOTEUTUU KERRAN KUUKAUDESSA TAI HARVEMMIN (N=34)
Henkilökunnan koulutus ympäristöasioissa	33
Tutkimukset ja kokeet ympäristöön liittyen	32
Luonnonmateriaalien hyödyntäminen	29
Ympäristöön liittyvät teemapäivät	28
Luontoon liittyvän taiteen ja ilmaisun tekeminen	22
Ympäristötiedon lisääminen	22
Kestävään elämäntapaan ohjaaminen	20

Taulukko 3. Harvemmin toteutuvat ympäristökasvatuksen muodot

Kysymyksessä 8 tiedustelimme muita ympäristökasvatuksen toteuttamisen tapoja kuin mitä oli mainittu edellisessä kysymyksessä. Tähän vastasi 13 henkilöä. Vastauksista suurin osa sisältyy kysymyksen 7 vastausvaihtoehtoihin. Kaksi vastaajaa kertoo työskentelevänsä Vihreä lippu -päiväkodissa, mikä vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Lisäksi

yksi vastaajista kertoi työskentelevänsä Keke-päiväkodissa eli kestävästä kehitystä painottavassa päiväkodissa. Kahdessa vastauksessa nousee esiin korona-ajan vaikutus: toisessa vastauksessa kerrotaan, että ennen koronaa päiväkodissa kävi vierailijoita kertomassa ympäristökasvatuksesta, toinen vastaaja kertoo korona-ajan lisänneen toimintaa metsäympäristössä.

Kysymyksessä 9 kysyttiin lasten osallisuuden näkymisestä ympäristökasvatuksessa. Kysymykseen vastasi 30 henkilöä. Vastaajien mukaan osallisuus ilmeni lasten ideoiden kuuntelemisena ja huomioimisena toiminnassa (N=12), lasten osallistumisena kierrätykseen ja lajitteluun (N=10), keskusteluina lasten kanssa (N=9) sekä lasten toiveiden huomioimisena (N=7). Osallisuus näkyy vastaajien mukaan myös lasten kokouksissa ja kestävästä kehityksen raadin toiminnassa (N=4), roskien keräämisessä lasten kanssa (N=4), luonnon havainnoinnissa ja tutkimisessa (N=4) sekä lasten mielenkiinnon kohteiden huomioimisessa (N=4).

Kysymyksessä 10 pyydettiin vastaajia kertomaan, mistä he ovat saaneet tukea, tietoa ja osaamista ympäristökasvatuksen toteuttamiseen liittyen. Kysymykseen vastasi 30 henkilöä. Tiedon, tuen ja osaamisen lähteiksi mainittiin koulutus (N=10), internet tai sosiaalinen media (N=10), tiedon hankkiminen itse (N=8) sekä tiimiltä saatu tuki ja tieto (N=7). Muita vastauksissa mainittuja tiedon ja osaamisen lähteitä olivat muun muassa omat mielenkiinnon kohteet (N=5), Vihreä lippu –toiminta (N=5) sekä Metsämörrikoulutus (N=3). Kaksi vastaajaa kertoi saaneensa tukea omaan työhönsä luonto-Annelta, joka toimii Lappeenrannan alueella kiertävänä luontokasvattajana.

Kysymyksessä 11 selvitettiin vastaajien kokemuksia ympäristökasvatuksen toteuttamisesta omassa työssä. Kysymykseen vastasi 31 henkilöä. Vastaajien kokemukset vaihtelivat: vastaajat kokivat ympäristökasvatuksen toteuttamisen tärkeänä (N=6), helppona (N=5), antoisana (N=4) ja arkisena (N=3). Osa vastaajista taas koki ympäristökasvatuksen toteuttamisen suppeana (N=3) sekä paljon panostusta ja suunnittelua vaativana (N=3).

Kyselyn lopussa kysyimme vastaajilta, miten he haluaisivat kehittää ympäristökasvatusta työpaikallaan. Kysymykseen vastasi 26 henkilöä. Vastauksissa korostui erityisesti koulutuksen lisääminen (N=8). Muita kehittämisehdotuksia olivat paremmat kierrätys- ja lajittelumahdollisuudet (N=4), enemmän retkeilyä ja luonnossa oloa (N=3), työkaluja lasten osallisuuden lisäämiseen ja lapsilähtöisyyteen (N=2), lisää resursseja ympäristökasvatuksen suunnitteluun ja toteutukseen (N=2) sekä konkreettisia toimenpiteitä ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi (N=2). Vastaajista kolme oli sitä mieltä, ettei ympäristökasvatusta tarvitse kehittää.

7 Johtopäätökset

7.1 Varhaiskasvattajien näkemykset ja kokemukset ympäristökasvatuksesta

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme käsitteli sitä, minkälaisia näkemyksiä ja kokemuksia varhaiskasvattajilla on ympäristökasvatukseen liittyen. Suuri osa vastaajista kuvaili ympäristökasvatusta arkiseksi, jokapäiväiseksi toiminnaksi. Vastauksissa mainittiin, että ympäristökasvatus on osa varhaiskasvatuksen arkea ja kuuluu jokaiseen päivään. Kuten teoriaosassa pohdimme, ympäristökasvatus mielletään yleisesti arkiseksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on lasten kasvaminen ympäristövastuulliseen elämäntapaan. Ympäristökasvatuksen arkisuus ja jokapäiväisyys ovat etenkin pienten lasten kohdalla tärkeässä asemassa tavoitteen saavuttamisessa (Raittila 2011, 210).

Vastausten perusteella ympäristökasvatuksen nähdään liittyvän tiiviisti retkiin, luonnossa oleiluun, lähiympäristöön tutustumiseen ja ulkoiluun. Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 54) mainitaan juuri samoja keinoja ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi. Kuten teoriaosassa toimme esiin, Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmassa retket lähiluontoon sekä rakennettuun ympäristöön on nostettu yhdeksi käytännön tavaksi toteuttaa ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa. Kasvattajien vastauksissa luonnossa oppiminen ja tutkiminen liitetään tiiviisti ympäristökasvatukseen, samoin kuin luonnon ja ympäristön kunnioittamiseen ohjaaminen. Nämä teemat on nostettu valtakunnallisissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tärkeiksi ympäristökasvatuksessa huomioitaviksi asioiksi. Vastauksissa nousevat esiin myös kestävä kehityksen teemat, erityisesti kierrätys ja roskaamattomuus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa onkin nostettu yhdeksi ympäristökasvatuksen tavoitteeksi kestävään elämäntapaan kasvamiseen liittyvien käytännön taitojen harjoittelu, kuten roskaamaton retkeily sekä jätteiden vähentäminen kierrätyksen avulla (Opetushallitus 2018, 47).

Vastausten perusteella kasvattajat kokevat varhaiskasvatuksessa toteutettavan ympäristökasvatuksen tärkeäksi. Vastaajien perusteluissa nousi selkeästi esiin ympäristökasvatuksen merkitys tulevaisuuden kannalta. Vastaajat perustelevat ympäristökasvatuksen tärkeyttä seuraavasti:

Pidän ympäristökasvatusta tärkeänä. Se antaa lapselle hyvän pohjan huolehtia luonnon monimuotoisuudesta ja opettaa lapselle kestävä kehitystä.

Ympäristökasvatus on tärkeää, ajatellen meidän kaikkien kannalta nykyisyyttä ja tulevaisuutta.

(Ympäristökasvatus on) yksi tärkeimmistä asioista, joka on aloitettava varhaislapsuudessa mikäli maailman tarvitsemia muutoksia halutaan.

Asiantuntijoiden (mm. Cantell ym. 2020) mukaan ympäristökasvatuksella on suuri merkitys tulevaisuuden kannalta: ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden romahtaminen, kestämätön kulutus ja muut aikamme globaalit kriisit pakottavat meidät muuttamaan arvojamme ja sitä kautta kasvatuskäytäntöjämme. Ympäristökasvatuksen avulla pyritään vastaamaan nykypäivän ja tulevaisuuden haasteisiin muun muassa vahvistamalla lasten luontosuhdetta, antamalla tietoa ympäristön tilasta sekä ohjaamalla lapsia kestävään elämäntapaan.

Osa vastaajista tuo esiin muiden perustaitojen, kuten vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen merkityksen ja pitää kyseisten taitojen oppimista ympäristökasvatusta tärkeämpänä. Vaikka osa vastaajista nostaa esiin muiden taitojen merkitystä, nähdään ympäristökasvatus silti tärkeänä osana varhaiskasvatuksen kokonaisuutta. Eräs vastaaja kokee ympäristökasvatuksen olevan yksi osa alue monen muun lisäksi ja toinen ajattelee sen olevan tärkeää, mutta on muutakin tärkeää. Ympäristökasvatus nostetaan myös keinoksi muiden taitojen harjoitteluun:

Luonto ja ympäristökasvatuksen keinoin voidaan harjoitella liki kaikkia vasun osa-alueita.

Vastaajat perustelevat näkemyksiään myös seuraavilla tavoilla:

Kymppi on sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot. Kun ne ovat kunnossa niin voi oppia muitakin asioita. Ympäristökasvatus on seuraavana.

*Se (ympäristökasvatus) on yksi arkisen tärkeä asia monien muiden joukossa: liikku-
misen, tunnetaitojen, vuorovaikutustaitojen yms.*

Vastaajien kokemukset ympäristökasvatuksen toteuttamisesta vaihtelevat: toisaalta ympäristökasvatuksen toteuttaminen koetaan helppona ja antoisana, toisaalta suppeana ja suunnittelua sekä resursseja vaativana. Useassa vastauksessa kuitenkin korostuu ympäristökasvatuksen toteuttamisen tärkeys ja arkisuus. Eräessä vastauksessa nousi hyvin esiin se, kuinka kasvattajien omat arvot vaikuttavat ympäristökasvatuksen toteuttamiseen:

Käytännössä koen, että asia pitää tuntea omakseen ja arvostaa sitä, jotta se tulee toiminnassa esille.

Cantellin ym. (2020, 260) mukaan jokaisen varhaiskasvattajan tulisi toimia ympäristökasvattajana sekä pyrkiä toiminnallaan ympäristökasvatustavoitteiden saavuttamiseen huolimatta siitä, mikä hänen oma suhteensa ympäristöasioihin on. Tätä on perusteltu jo

pelkästään valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä myös Suomen hyväksymiin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten YK:n sopimukseen vedoten. Ympäristökasvatus on arvokasvatusta, minkä vuoksi kasvattajan on tärkeää olla tietoinen omista arvoistaan ja asenteistaan ympäristöasioihin liittyen. Kasvattajan tulee lisäksi tunnistaa omien arvojensa ja asenteidensa merkitys kasvatustilanteessa, sillä arvoneutraali ympäristökasvatus on käytännössä mahdotonta. (Cantell ym. 2020, 96–97.)

7.2 Ympäristökasvatukseen liittyvä osaaminen ja ympäristökasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Vastaajat kertovat yleisimmiksi ympäristökasvatukseen liittyvän osaamisen, tiedon ja tuen lähteiksi koulutuksen, internetin ja sosiaalisen median, itse hankitun tiedon sekä tiimiltä saadun tiedon ja tuen. Muita vastauksista nousseita tiedon, tuen ja osaamisen lähteitä ovat kasvattajien omat mielenkiinnon kohteet, kiertävältä luontokasvattajalta saatu tuki sekä Vihreä lippu –projektista ja Metsämörrikoulutuksesta saatu osaaminen. Myös esimerkiksi Muurman (2016, 22) on saanut samanlaisia tuloksia omassa tutkimuksessaan. Hänenkin tutkimuksessaan kasvattajat kertoivat saaneensa tietoa ja osaamista ympäristökasvatukseen liittyen kollegoiltaan, itsenäisesti tutustumalla aiheeseen sekä koulutusten kautta.

Ympäristökasvatuksen toteuttamiseen liittyä osallisuuden näkökulman huomioiminen. Vastaajat kuvasivat osallisuuden toteutumista lasten ideoiden ja toiveiden kuuntelemisena ja huomioimisena, lasten osallistumisena kierrätykseen ja lajitteluun sekä keskusteluina lasten kanssa. Osallisuus näkyy vastaajien mukaan myös lasten kokouksissa ja kestävän kehityksen raadin toiminnassa, roskien keräämisessä lasten kanssa, luonnon havainnoinnissa ja tutkimisessa sekä lasten mielenkiinnon kohteiden huomioimisessa esimerkiksi toiminnan suunnittelussa.

Lapset osallistuvat ehdottamalla leikkejä, toimintaa ja toivomalla retkipaikkoja. Näihin tartutaan usein.

Lapsista koottu kestävän kehityksen raati kokoontuu n. kerran kuussa käsittelemään ajankohtaisia teemoja ja viemään viestiä/tehtäviä ryhmiin kaikille toteutettavaksi.

Toimimme yhdessä lasten kanssa esimerkiksi kierrättämällä ja keräämällä roskaa.

Cantellin ym. (2020, 214) mukaan juuri lasten kokemus osallisuudestaan ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ympäristöasioissa vaikuttaa lopulta positiivisesti lasten omaan toimintaan ympäristön hyväksi. Esimerkiksi lasten kokoukset ja raadit ovat hyvä tapa saada lasten

ääni kuuluviin: lapsi voi havaita, kuinka juuri hänen mielipiteillään ja ajatuksillaan on painoarvoa, jolloin toiminnan merkitys vahvistuu (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 53).

Kysyimme vastaajilta, mitä ympäristökasvatukseen liittyviä konkreettisia asioita he toteuttavat työssään ja kuinka usein. Vastaajat kertoivat yleisimmiksi ympäristökasvatuksen toteuttamistavoiksi vuodenaikojen ja sääilmiöiden sekä ympäristön havainnoinnin lasten kanssa, retket, luontoon liittyvät leikit ja pelit sekä luontoon liittyvät sadut, tarinat ja laulut. Kasvattajien vastauksissa näkyivät myös ohjaaminen vastuulliseen toimintaan ympäristössä sekä luonnon kunnioittamiseen, jätteiden syntymisen vähentäminen, jätteiden lajittelu ja kierrätys lasten kanssa sekä erilaisiin ympäristöihin tutustuminen ympäristökasvatuksen toteuttamisen muotoina. Edellä mainittuja ympäristöasioita toteutettiin vastaajien ryhmässä viikoittain tai useammin. Juuri näitä asioita löytyy niin valtakunnallisesta kuin Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelmasta.

Vastaavasti kuukausittain tai harvemmin toteutettaviksi ympäristöasioiksi nousivat vastausten perusteella henkilökunnan koulutus ympäristöasioissa, tutkimukset ja kokeet ympäristöön liittyen, luonnonmateriaalien hyödyntäminen, ympäristöön liittyvät teemapäivät, luontoon liittyvän taiteen ja ilmaisun tekeminen, ympäristötiedon lisääminen sekä kestävään elämäntapaan ohjaaminen.

7.3 Ympäristökasvatuksen kehittäminen

Kysymykseen ”Miten haluaisit kehittää työpaikkasi ympäristökasvatusta” vastasi kyselyn 34 vastaajasta 26. Kasvattajilla on monenlaisia kehittämisehdotuksia ympäristökasvatukseen liittyen. Vastauksissa korostui koulutuksen merkitys: lähes kolmannes vastaajista nosti esiin koulutuksen lisäämisen ympäristöasioissa:

Toivoisin tavoitteellisuutta aiheeseen ja lisää koulutusta henkilökunnalle, lähinnä konkreettisia toimenpiteitä.

Tämä (ympäristökasvatus) olisi hyvä ottaa koulutusohjelmaan - varhaiskasvatuksen opettajakoulutukseen enemmän ympäristökasvatusasioita.

Cantell ym. (2020, 260) ovat vastaavasti nostaneet esiin huolen koulutuksen riittämättömyydestä tarkoittaen sekä kasvattajien perus- että täydennyskoulutuksia. Heidän mukaansa ympäristökasvatusta tulisi painottaa kasvattajien koulutuksessa nykyistä enemmän. Ei riitä, että muun muassa kestävään elämäntapaan kasvattaminen on pelkkä arvo varhaiskasvatussuunnitelmassa, vaan sen toteuttamiseen tarvitaan konkreettisia keinoja, esimerkiksi lisää resursseja ympäristökasvatuksen koulutuksiin.

Muita kehittämisehdotuksia olivat paremmat kierrätys- ja lajittelumahdollisuudet, enemmän retkeilyä ja luonnossa oloa, työkaluja lasten osallisuuden lisäämiseen ja lapsilähtöisyyteen, lisää resursseja suunnitteluun ja toteutukseen sekä konkreettisia toimenpiteitä ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi. Vastaajista kolme oli sitä mieltä, että ympäristökasvatus toteutuu nykyisellään hyvin, eikä sitä tarvitse kehittää. Olemme poimineet alle vastaajien kehittämisehdotuksia ja ajatuksia ympäristökasvatuksen toteuttamisesta.

Tällä hetkellä on haasteena kierrätyksen toteutus tilojen rajallisuuden ja ympäristön haastavuuden tähden. Tämä vaatii innovointia, jotta pääsemme toteuttamaan kestävä kehityksen kasvatusta.

Enemmän mahdollisuuksia kierrätykseen ja lajitteluun. Tällä hetkellä lajittelu on sekävää, eikä toimi niin kuin pitäisi.

Haluaisin osata ottaa lapsia paremmin mukaan toimintaan ja suunnitteluun niin, että osallisuus olisi aidosti lapsista lähtevää eikä aikuisen heille syöttämää.

Herättää kiinnostusta koko työyhteisöön, jotta kaikki saataisiin mukaan.

Antamalla sille (ympäristökasvatukselle) enemmän aikaa ja resursseja. Pienikin pysyy.

8 Pohdinta

Opinnäytetyömme aihe, ympäristökasvatus, oli meille alusta asti melko selkeä. Halusimme toteuttaa opinnäytetyömme aiheesta, joka liittyisi sekä ympäristön teemaan että varhaiskasvatukseen. Opinnäytetyömme aihe valikoitui yhteisen kiinnostuksemme mukaan: suunnaudumme opinnoissamme varhaiskasvatukseen, joten opinnäytetyöhömme liittyvä kysely päädyttiin toteuttamaan varhaiskasvattajille. Varhaiskasvatuksen oppimisen alueista juuri ympäristökasvatus kiinnostaa meitä ja haluamme kiinnittää siihen erityistä huomiota tulevana ammattilaisina.

Etsiessämme tietoa ympäristökasvatuksen aiheen ympäriltä törmäsimme ympäristöministerinä toimineen Grahn-Laasosen kommenttiin, joka oli mielestämme ajatuksia herättävä.

Muutos lähtee lapsista ja nuorista. Mitä varhaisemmassa iässä opimme ymmärtämään oman toimintamme vaikutukset ympäristöön ja riippuvaisuutemme luonnosta, sen parempi. Tuleville sukupolville resurssien niukkuus ja näkyvät ympäristöhaasteet tulevat olemaan arkipäivää. Meidän pitää tarjota lapsillemme valmiudet kohdata nämä haasteet. - - Ympäristökasvatus on investointi tulevaisuuteen (Ympäristöministeriö 2015).

Kommentti vahvisti omaa tunnettamme siitä, että olemme omalta osaltamme vastuussa tulevaisuuden suunnasta. Tulevana varhaiskasvattajilla meillä on mahdollisuus omien arvojemme ja toimintatapojemme kautta vaikuttaa lasten asenteisiin ja arvoihin, ja sitä kautta myös heidän toimintaansa.

Aiheena ympäristökasvatus on ajankohtainen. Saamme lukea uutisista ja eri medioista jatkuvasti ympäristön tilan heikkenemisestä, ekokatastrofin uhkasta ja vallitsevasta ilmastokriisistä. Todistamme ympäristön tilan muutoksia myös päivittäisessä elämässämme: luonnontilaiset ympäristöt vähenevät ja kaupunkiympäristöt lisääntyvät, maapallo kärsii ylikulutuksen seurauksista ja ilmastonmuutos aiheuttaa esimerkiksi äärimmäisten sääilmiöiden lisääntymistä. Toisaalta vallitsevana trendinä on näyttäytynyt luonnonmukaisuuden korostaminen, ympäristöystävälliset valinnat sekä luontoyhteyden uudelleenvahvistaminen. Uskomme, että erilaisten ympäristöjen ja myös ympäristökasvatuksen merkitys korostuu lähitulevaisuudessa. Esimerkiksi vallitsevan korona-ajan myötä ihmiset ovat lisänneet luonnossa liikkumista ja retkeilyä, mikä näkyi myös kasvattajien vastauksissa.

Toteutimme varhaiskasvattajille suunnatun kyselyn osana opinnäytetyötämme. Työmme tarkoituksena oli selvittää kasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia ympäristökasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tavoitteenamme oli selvittää, miten ympäristökasvatusta toteutetaan lapsiryhmissä sekä kasvattajien kehittämisehdotuksia

ympäristökasvatukseen liittyen. Mielestämme pääsimme asettamiimme tavoitteisiin. Kaiken kaikkiaan saimme opinnäytetyön myötä kuvan siitä, miten ympäristökasvatusta toteutetaan Lappeenrannan varhaiskasvatuksessa ja mitä kasvattajat siitä ajattelevat.

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme Webropol-kyselyn. Olimme yhteydessä yhteistyökumppaniimme Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatukseen, jonka kautta kysely lähti eteenpäin varhaiskasvattajille. Tarkoituksenamme oli, että kysely lähetettäisiin jokaiseen Lappeenrannan alueen päiväkotiin, jolloin tavoitteenamme oli saada vastaajiksi vähintään yksi kasvattaja jokaisesta päiväkotiryhmästä. Linkki kyselyyn lähti kuitenkin koko Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstölle, jolloin siihen vastasi ryhmissä työskentelevien kasvattajien lisäksi myös esimerkiksi varhaiskasvatuksen johtajia sekä erityisopettajia. Kysely tavoitti huomattavasti suuremman kohderyhmän kuin mitä olimme alun perin suunnitelleet. Tästä syystä kyselyn vastausprosentti jäi harmillisen alhaiseksi.

Kysely aineistonkeruumenetelmänä soveltui hyvin opinnäytetyömme tarpeisiin. Päädyimme käyttämään sähköistä Webropol-kyselyä, sillä sen avulla meidän oli mahdollista saada tietoa laajalta vastaajajoukolta nopealla aikataululla ja ilman lähikontaktia. Vallitsevana korona-aikana kysely oli myös esimerkiksi haastattelua helpompi toteuttaa. Kyselymenetelmänä antoi vastaajille aikaa miettiä vastauksia ja mahdollisti kyselyyn vastaamisen kasvattajalle sopivana aikana. Mielestämme onnistuimme kysymysten asettelussa hyvin ja saimme tutkimuksemme kannalta oleellista tietoa. Oli ilo huomata, että kasvattajat vastasivat kysymyksiin laajasti ja monipuolisesti, mikä tuki työskentelyämme. Olisimme kuitenkin muokanneet kysymysten teemoja ja asetteluja, jos olisimme tienneet kyselyn lähtevän myös esimerkiksi varhaiskasvatuksen johtajille.

Opinnäytetyömme aikataulu muuttui prosessin edetessä. Emme osanneet ottaa huomioon aikataulua suunnitellessamme sitä, että tarvittavien lupien hakemisessa sekä yhteydenpidossa opinnäytetyöhön liittyen kuluu yllättävän paljon aikaa. Koimme myös tarpeelliseksi varata riittävästi aikaa sekä tutkimustulosten analysointiin että teoriaosuuden muokkaamiseen, joten opinnäytetyön loppuunsaattaminen venyi muiden opintojen sekä aikataulullisten haasteiden vuoksi. Emme halunneet kiirehtiä työomme kanssa, vaan halusimme varmistaa, että opinnäytetyöstämme tulisi laadukas ja huolellisesti tehty.

Kasvattajien vastauksista sai käsityksen, että ympäristökasvatus koetaan tärkeänä ja ajankohtaisena. Ilaahduimme huomattavasti, kuinka hyvin lasten osallisuus oli huomioitu varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa. Moni vastaaja toi vastauksissa esiin kiinnostuksensa aihetta kohtaan. Koska kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista, jäimme pohtimaan, vastasivatko kyselyyn vain sellaiset henkilöt, jotka kokevat ympäristökasvatuksen tärkeänä ja merkityksellisenä. Tässä tapauksessa saatuja tuloksia on tarkasteltava kriittisesti, eikä

vastauksia voi yleistää kuvaamaan kaikkien varhaiskasvattajien näkemyksiä. Myös alhainen vastausprosentti syö opinnäytetyön luotettavuutta.

Vastausten perusteella luontoympäristön merkitys ja rooli ympäristökasvatuksessa korostuvat selvästi verrattuna rakennetun ympäristön rooliin. Ympäristökasvatuksen määritelmässä on kuitenkin huomioitu myös monenlaiset rakennetut ympäristöt luonnonympäristön rinnalla. Nykyään monelle lapselle urbaani kaupunkiympäristö on ominainen, jokapäiväinen elinympäristö. Perinteisen ympäristökasvatuksen juuret ovat luontoympäristössä ja siellä tapahtuvassa toiminnassa, mutta nykyään vallalle on noussut urbaani, nimenomaan rakennetussa ympäristössä toteutettava ympäristökasvatus vastaamaan nyky-yhteiskunnan tarpeita. (Cantell ym. 2020, 70.)

Jäimme pohtimaan, näkyykö urbaani ympäristökasvatus riittävästi nykyisessä, vuoden 2018 varhaiskasvatussuunnitelmassa, sillä vastauksissa korostuu selkeästi luontoympäristön merkitys. Eräässä vastauksessa kasvattaja kiteyttää ympäristökasvatuksen lauseeseen *Metsän sylissä oppii kaiken, mitä elämässä tarvitsee*. Kasvattajat viittaavat vastauksissaan paljon metsään toimintaympäristönä sekä toimintaan nimenomaan luontoympäristössä. Tämä on luontevaa ajatellen Lappeenrannan päiväkotien sijaintia, sillä valtaosa päiväkodeista sijaitsee lähellä metsää. On pohdinnan arvoista, miten ympäristökasvatuksen toteuttaminen käytännössä eroaa esimerkiksi sijainnin ja sen mukaan, minkälaisessa ympäristössä päiväkodit fyysisesti sijaitsevat.

Kasvattajien vastauksista saa kuvan, että ympäristökasvatusta toteutetaan jokapäiväisessä arjessa ja se sisältyy luontevasti varhaiskasvatuksen toimintaan. Kasvattajien vastaukset tukevat ajatusta siitä, että pienet teot merkitsevät. Ympäristökasvatusta tapahtuu arjessa yhdessä tutkien ja toimien sekä esimerkkiä näyttäen. Kuten teoriaosassa toimme esiin, on ympäristökasvatus pohjimmiltaan arvokasvatusta: arvot konkretisoituvat arjen toiminnassa ja siirtyvät eteenpäin lapsille sisäistyen lopulta toimintaa ohjaaviksi ajatuksiksi. Jäimme pohtimaan, onko arvoja ympäristökasvatuksen pohjana tuotu esiin varhaiskasvatussuunnitelmissa riittävästi. Arvot ohjaavat toimintaamme niin tietoisesti kuin tiedostamattomasti, joten mielestämme olisi erityisen tärkeää huomioida niiden rooli ympäristökasvatusta toteutettaessa.

Kasvattajat nostivat vastauksissa esiin myös oman kiinnostuksen ja motivaation merkityksen ympäristökasvatuksen toteutumiselle. Pohdimme ympäristökasvatuksesta kiinnostuneen ja motivoituneen työntekijän vaikutusta koko työyhteisölle. Jos henkilökunta tuntee aiheen omakseen, toteutuuko ympäristökasvatus silloin tietoisemmin ja laajemmin osana ohjattua toimintaa? Jos taas aihe tuntuu etäiseltä tai haastavalta, onko se helppo sivuuttaa tai jättää vähemmälle huomiolle? Jäimme myös pohtimaan, saavatko työntekijät tarpeeksi

resursseja, tietoa ja tukea ympäristökasvatuksen toteuttamiseen, sillä haasteiksi vastauksissa nousivat muun muassa resurssipula sekä koulutusten vähyyt. Koulutukset olisivat yksi keino motivoida kasvattajia ja antaa heille tietoa ympäristökasvatuksesta. Näkisimme myös ympäristökasvatuksen opintojen määrän lisäämisen jo kasvattajien ammatilliseen koulutukseen hyödyllisenä. Opinnäytetyön kautta meille selvisi myös, että Lappeenrannan alueella työskentelee kiertävä luontokasvattaja, luonto-Anne. Tämä on mielestämme upeaa: luontokasvattajan toiminta on hyvä lisä varhaiskasvattajien toteuttamalle ympäristökasvatukselle. Luontokasvattaja tuo kasvattajille tietoa ja tukea ympäristökasvatuksen toteuttamiseen, sekä lapsille uusia luontokokemuksia.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyötä tehdessämme meille korostui entisestään ympäristökasvatuksen merkitys tulevaisuuden kannalta. Yksi varhaiskasvatussuunnitelmiinkin kirjattu ympäristökasvatuksen tavoite on lasten ohjaaminen kohti kestävästä elämäntapaa, ja tässä varhaiskasvatuksessa toteutettava ympäristökasvatus on merkittävässä roolissa. Varhaiskasvatuksen piirissä on valtaosa suomalaisista alle kouluikäisistä lapsista – varhaiskasvatuksessa toteutettava ympäristökasvatus siis tavoittaa suuren osan lapsista ja perheistä. Laadukkaasti toteutettu ympäristökasvatus on aidosti keino luoda tulevaisuudesta kestävämpi.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli antaa tietoa niin johtajille kuin varhaiskasvatuksessa työskenteleville kasvattajille ja toimintayksiköille siitä, toteutuuko ympäristökasvatus Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti vai tarvitaanko toimintaan muutoksia. Kyselymme pienestä vastausprosentista johtuen vastaukset eivät ole yleistettävissä koskemaan koko Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen tilannetta. Ajatellaan kuitenkin opinnäytetyömme antavan arvokasta tietoa kasvattajien näkemyksistä, kehittämis ehdotuksista sekä ympäristökasvatuksen toteuttamisen tavoista Lappeenrannan alueen varhaiskasvatuksessa.

Aiheen tarkastelu antoi myös meille paljon uutta tietoa ympäristökasvatuksesta ja sen toteuttamisen mahdollisuuksista tulevina varhaiskasvatuksen opettajina. Koemme itse henkilökohtaisesti ympäristökasvatuksen merkityksen yhä kasvavan tulevaisuudessa, ja kerryttämällä tietoa aiheesta voimme paremmin vastata muuttuvan työn edellytyksiin. Aiheen tarkastelua voisi jatkaa esimerkiksi siten, että vertailisi ympäristökasvatustoimintaa Vihreä lippu –päiväkotien ja muiden päiväkotien välillä. Yhtenä jatkotutkimusaiheena voisi olla konkreettisia ympäristökasvatuksen toteuttamistapoja sisältävän oppaan tai vinkkivihkon tuottaminen varhaiskasvatuksen työntekijöille.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöprosessi oli antoisa ja saimme sen myötä eväitä tulevaan työhömme varhaiskasvattajina. Opimme tutkimuksen tekemisestä ja sen eri vaiheista

paljon uutta. Meille oli tärkeää toteuttaa opinnäytetyö meille tärkeästä aiheesta, jonka ympärille aloimme koota teoriaa. Kyselyn suunnittelussa ja toteutuksessa kysymysten asettelu ja ymmärrettävyys oli tärkeä osa lopputulosta, samoin kun tulosten huolellinen analysointi. Opinnäytetyön tekemisen myötä käsityksemme ympäristökasvatuksen merkityksestä vahvistui entisestään. Varhaiskasvatuksessa toteutettava ympäristökasvatus on tärkeä keino vaikuttaa lasten asenteisiin ja arvoihin, ja tätä kautta heidän toimintaansa ympäristön hyväksi. Pienetkin teot ovat merkityksellisiä tulevaisuuden kannalta.

Lähteet

- Arene 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 29.7.2020. Saatavissa <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>
- Cantell, H., Aarnio-Linnavuori, E. & Tani, S. 2020. Ympäristökasvatus - kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Cantell, H. 2011. Lapsuus ja nuoruus ympäristösuhteen perustana. Teoksessa Furman, E., Hallanaro, E-L., Halkka, A., Niemelä, J. & Sorvari, S. (toim.) 2011. Ihminen ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus, 332-338.
- Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa Cantell, H. (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 60-79.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Keula, R. & Laine, L. 2019. ”ARJEN PIENET TEOT” Varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Kandidaatintutkielma.
- Koskinen, S. 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina: Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Helsingin yliopisto. Biotieteellinen tiedekunta. Bio- ja ympäristötieteiden laitos. Väitöskirja.
- Kuusela, K. 2016. Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa. Ympäristökasvatuksen toteutuminen, kokeminen ja kehittämistoiveet varhaiskasvatuksessa Rovaniemellä. Lapin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Laaksonen, H. 2014. Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta - Päiväkoti Omppulan ympäristökasvatusopas. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Lappeenrannan kaupunki. Päiväkodit. Viitattu 20.7.2020. Saatavissa <https://www.lappeenranta.fi/fi/Palvelut/Kasvatus-ja-opetus/Varhaiskasvatus/Paivakodit-ja-perhepaivahoito/Paivakodit>
- Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Lappeenrannan kaupunki. Viitattu 21.7.2020. Saatavissa <https://peda.net/lappeenranta/varhaiskasvatus/kehittaminen/vul/lv22:file/download/d8f1465f530c1f548077c4a0bb036406b4982637/Lappeenrannan%20varhaiskasvatussuunnitelma%202019.pdf>

Muurman, M. 2016. Kasvattajien toteuttama ympäristökasvatus päiväkodissa. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Nykänen, R. & Kinnunen, J. 1992. Taivaan merkit. Pienten lasten ympäristökasvatus. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Opetushallitus 2020. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 21.7.2020. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Viitattu 8.7.2020. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Parikka-Nihti, M. 2011. Pieniä puroja – Kasvua kohti kestävästä kehitystä. Helsinki: Lasten keskus.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, I. 2014. Iloa ja ihmettelyä – Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus.

Raittila, R. 2017. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Juva: PS-kustannus, 210-220.

Ratinen, I. 2020. Ympäristökasvatusta tarvitaan enemmän kuin koskaan. Teoksessa Cantell ym. 2020. Ympäristökasvatus - Kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 252-253

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 28.7.2020. Saatavissa <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>

THL 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastot ja data. Varhaiskasvatus 2019. Viitattu 21.10.2020. Saatavissa <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/varhaiskasvatus/lasten-paivahoito>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. E-kirja.

Turja, L. 2017. Tiedekasvatus ja lapsen tutkiva toiminta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 178-195.

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino, 36-55.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Vartiainen, H. 2014. Vihreän lipun ympäristökasvatusohjelma – vaikuttavuutta osallisuuden keinoin. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Kasvatustieteiden pro gradu –tutkielma.

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wolff, L-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Cantell, H. (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 18-29.

Ympäristöministeriö. 2017. Mitä on kestävä kehitys. Viitattu 8.7.2020. Saatavissa https://www.ymparisto.fi/fi-fi/Ymparisto/Kestava_kehitys/Mita_on_kestava_kehitys

Liite 1. Kyselyn saatekirje

Hyvä varhaiskasvattaja,

Olemme sosionomiopiskelijoita Lab-ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötämme ympäristökasvatuksesta. Tämän kyselyn tarkoituksena on selvittää, millaisena kasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen ja miten sitä toteutetaan Lappeenrannan kaupungin päiväkodeissa. Kyselyn tuloksia hyödynnetään opinnäytetyössämme. Kysely toteutetaan yhteistyössä Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa.

Kyselylomakkeella on yhteensä 13 kysymystä, jotka pohjautuvat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, sekä tutkittuun tietoon ympäristökasvatuksen toteuttamisesta. Kysymysten yhteydessä on valmiit vastausvaihtoehdot tai tila vastauksen kirjoittamiselle omin sanoin. Vastaamiseen kuluu aikaa noin 20 minuuttia. Tuloksia käsitellään luottamuksellisesti: kyselyyn vastataan anonyymisti, eikä tutkimuksesta käy ilmi vastaajan työpaikka. Vastaaminen on vapaaehtoista. Suosittelemme kyselyyn vastaamista tietokoneella. Kyselyyn voi vastata aikavälillä 9.- 27.11.2020.

Vastaamme mielellämme kyselyyn liittyviin kysymyksiin!

Meihin saa yhteyden sähköpostilla:

kaisa.toronen@student.lab.fi

pinja.salakka@student.lab.fi.

Kiitos jo etukäteen ajastanne!

Ystävällisin terveisin

Kaisa Toronen ja Pinja Salakka

Lab-ammattikorkeakoulu

Liite 2. Kyselylomake

Kysely varhaiskasvattajille ympäristökasvatuksesta

Hyvä varhaiskasvattaja,

Olemme sosionomiopiskelijoita Lab-ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötämme ympäristökasvatuksesta. Tämän kyselyn tarkoituksena on selvittää, millaisena kasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen ja miten sitä toteutetaan Lappeenrannan kaupungin päiväkodeissa. Kyselyn tuloksia hyödynnetään opinnäytetyössämme. Kysely toteutetaan yhteistyössä Lappeenrannan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa.

Kyselylomakkeella on yhteensä 13 kysymystä, jotka pohjautuvat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, sekä tutkittuun tietoon ympäristökasvatuksen toteuttamisesta. Kysymysten yhteydessä on valmiit vastausvaihtoehdot tai tila vastauksen kirjoittamiselle omin sanoin. Vastamiseen kuluu aikaa noin 20 minuuttia. Tuloksia käsitellään luottamuksellisesti: kyselyyn vastataan anonyymisti, eikä tutkimuksesta käy ilmi vastaajan työpaikka. Vastaaminen on vapaaehtoista. Suosittelemme kyselyyn vastaamista tietokoneella. **Kyselyyn voi vastata aikavälillä 9.- 27.11.2020.**

Vastaamme mielellämme kyselyyn liittyviin kysymyksiin!

Meihin saa yhteyden sähköpostilla:

kaisa.toronen@student.lab.fi

pinja.salakka@student.lab.fi.

Kiitos jo etukäteen ajastanne!

Ystävällisin terveisin

Kaisa Toronen ja Pinja Salakka
Lab-ammattikorkeakoulu

Taustatiedot

1. Ikä (vuotta)

- 18 -25
 26 -35
 36 -45
 46 - 55
 56 - 65
 yli 65

2. Ammattiryhmä, jossa työskentelet

- Varhaiskasvatuksen opettaja
 Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
 Muu, mikä?

3. Työskentelen

- 0-3 -vuotiaiden ryhmässä
 3-5 -vuotiaiden ryhmässä
 yli 5-vuotiaiden ryhmässä
 Muu, mikä?

4. Miten kuvailisit ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa?

5. Arvioi asteikolla 1-10 kuinka tärkeää ympäristökasvatus on varhaiskasvatuksessa.

Valintakytkin toimii painamalla valitsinta ja vetämällä sitä hiirellä haluttuun kohtaan.

6. Kerro, miksi valitsit asteikolta tämän luvun.

8. Toteutetaanko ryhmässänne ympäristökasvatusta myös muilla tavoin, kun edellä mainituilla (kysymys 7)? Miten?

9. Lasten osallisuuden merkitystä korostetaan niin varhaiskasvatuksessa yleensä kuin ympäristökasvatuksen toteuttamisessa.

Miten lasten osallisuus näkyy toteuttamassanne ympäristökasvatuksessa?

10. Mistä olet saanut tukea, tietoa ja osaamista ympäristökasvatuksen toteuttamiseen liittyen?

11. Millaisena koet ympäristökasvatuksen toteuttamisen omassa työssäsi?

12. Miten haluaisit kehittää työpaikkasi ympäristökasvatusta?

13. Muita ajatuksia ja kokemuksia ympäristökasvatukseen liittyen?
